

პირგასამტეხლოსა და ზიანის მოთხოვნათა სახელშეკრულებო ინტერესის უზრუნველყოფი ფუნქცია

ნათია ჩიტაშვილი

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

1. შესავალი

პირგასამტეხლო, როგორც უპირველესად კრედიტორის სახელშეკრულებო ინტერესის უზრუნველყოფი მექანიზმი, ძალმოსილი შეიძლება იყოს მხოლოდ მაშინ, თუ ის ამავდროულად უზრუნველყოფს მოვალის გონივრული ფარგლებით დაცვას. სახელშეკრულებო თანახმობის დაცვის პროცესში ბალანსი, თანაზომიერება დასაცავია, ერთი მხრივ, პირგასამტეხლოს ოდენობას, როგორც სახელშეკრულებო თავისუფლების (შინაარსის განსაზღვრის თავისუფლების¹) გამოხატულებას და, მეორე მხრივ, მოვალის დაცვას, როგორც ამ თავისუფლების ლეგიტიმურ შეზღუდვას შორის. პირგასამტეხლოს ნამდვილობისა და მისი ოდენობის გონივრულობის ფორმალური და შინაარსობრივი წინაპირობების დადგენითა თუ შემდგომი კორექტირებით, სამართლებრივი სისტემები სხვადასხვა მექანიზმით იჭრება სახელშეკრულებო თავისუფლების სფეროში და აღნიშნულს ამართლებს, ცალკეულ შემთხვევაში, პირგასამტეხლოს მიმართ ნამდვილი, გაცნობიერებული ნების გამოვლენის არარსებობით, სხვა შემთხვევაში, ურთიერთობაში იმ პირის მონაწილეობით, რომელსაც კონტრაქტთან მიმართებით სახელშეკრულებო მოლაპარაკების წარმოების თანაბარი ძალმოსილება არ აქვს.²

პირგასამტეხლოს პარადიგმული არსის განმარტებისა და მისი ლეგიტიმური მიზნის მიღწევისთვის უმნიშვნელოვანესია პირგასამტეხლოს ფუნქციების ანალიზი, რომელთა შორის ურთიერთკავშირში, სისტემურ შეფასებას მოითხოვს ვალდებულების დარღვევის შემთხვევებში, შესრულების ინტერესის უზრუნველყოფი და მინიმალური ზიანის ანა-

ზღაურების არსობრივი მახასიათებლები. წინამდებარე წერილი უმთავრესად გამიზნულია, წარმოაჩინოს შესრულების ინტერესის მაკომპენსირებელი ფუნქციის გაფართოების ტენდენცია პირგასამტეხლოს სამართლებრივ სხეულში, რომელსაც ცალკეულ შემთხვევაში მივყავართ პირგასამტეხლოსა და ზიანის შეჯამებული დაკისრების დასაშვებობამდე განუხორციელებელი სახელშეკრულებო ინტერესის სრულყოფილი კომპენსირების უზრუნველსაყოფად.

2. პირგასამტეხლოს რეგულირების მექანიზმის მოქმედების ფარგლები სახელშეკრულებო ურთიერთობის მონაწილე სუბიექტების მიხედვით

არაერთი სამართლებრივი სისტემა პირგასამტეხლოს შინაარსობრივ რეგულირებას, მისი ოდენობის შემცირების გზით, გამართლებულად აცხადებს პირგასამტეხლოს „ამჟამად არაპროპორციული“³ ან „უკიდურესად გადაჭარბებული“⁴ ოდენობის შემთხვევაში.⁵ ცალკეული მართლწესრიგი დასაშვებად აღიარებს „გადაამტეხული“⁶ ან „შეუსაბამო“⁷ პირგასამტეხლოს შემცირების შესაძლებლობას, რომელიც შეიძლება იყოს ნების სახელშეკრულებო ავტონომიაში ჩა-

¹ შინაარსის განსაზღვრის თავისუფლების პრინციპი ნათლად გამოიხატება პირგასამტეხლოს თავისუფალი განსაზღვრის ნორმატიულ დანაწესში (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 418-ე (1) მუხლი: ხელშეკრულების მხარეებს შეუძლიათ თავისუფლად განსაზღვრონ პირგასამტეხლო, რომელიც შეიძლება აღემატებოდეს შესაძლო ზიანს.

² სწორედ მოვალის დაცვის ინტერესითაა განპირობებული მომხმარებელთა უფლებების დაცვის სფეროში სამართლებრივი სისტემების ფართო კანონშემოქმედებითი ძალისხმევა. იხ. *Hachem P.*, *Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation*, *International Commerce and Arbitration (Book 7)*, Eleven International Publishing, *Schwenzer I. (Series Editor)*, 2011, 51.

³ ბელარუსიის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 314(1); კოლუმბიის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 1601; ეკვადორის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 1587; საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 1152(1); იტალიის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 1384; ლიტვის სამოქალაქო კოდექსი 6.73(2), პარაგვაის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 459; პერუს სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 1346; პოლონეთის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 484(2); რუსეთის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 333(1); უზბეკისტანის მუხ. 326.

⁴ ალჟირის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 184(2); ეგვიპტის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 224(2); ლიბიის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 227(2); ქუვეითის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 303(2); ყატარის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 266(2); სირიის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 225(2); იემენის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 354(1).

⁵ მსგავსი ფორმულირება გამოიყენება აგრეთვე უნიფიცირებული სამართლის ინსტრუმენტებშიც: უნიდროას სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპების (PICC) მუხ. 7.4.13(2); („აშკარად მაღალი“); უნსიტრალის წესები (UNCITRAL Rules), 8, („არსებითად არაპროპორციული“).

⁶ პირგასამტეხლოს შემცირების ნორმატიული საფუძვლები იხ: შვეიცარიის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 163(3); ავტრიის სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 1336(2); გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის პარ. 343; მაროკოს სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 264.

⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 420; ესტონეთის ვალდებულებითი სამართლის კანონის მუხ. 162(1); ნიდერლანდების სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 6.94(2).

რევის ლეგიტიმური გამართლება. საფრანგეთში პირგასამტეხლოს სასამართლოსეული რეგულირება გულისხმობს პირგასამტეხლოსა და ზიანის ურთიერთკავშირში შეფასებას, რითაც დგინდება პირგასამტეხლოს კორექტირების საჭიროება. ინგლისის სასამართლო პირგასამტეხლოს აფასებას ხელშეკრულების დადების ეტაპზე სავარაუდო ზიანის ოდენობასთან კავშირში.⁸ ამ პერსპექტივიდან, პირგასამტეხლო წინასწარსავარაუდო ზიანის კატეგორიად წარმოდგება. ზიანის ანაზღაურების ფუნქციურ ელემენტს მოიცავს პირგასამტეხლოს ინსტიტუტი საფრანგეთის კანონმდებლობა⁹ და აშშ-ის სასამართლო პრაქტიკაში.¹⁰ აშშ-ში პირგასამტეხლო უნდა ემსახურებოდეს ზიანის კომპენსირებას და არა მოვალის სანქციონებას¹¹ და მისი ოდენობა ზიანის ფარგლებთან მიმართებით განისაზღვრება.¹² კონტინენტური სამართლის სისტემაც იცნობს პირგასამტეხლოს შემცირების გზით რეგულირების მექანიზმს. გერმანიის სამოქალაქო სამართალსა¹³ და საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში¹⁴ პირგასამტეხლოს გონივრულობის შეფასებისას „შეუსაბამოდ მაღალი ოდენობის“¹⁵ ტესტი გულისხმობს არა მხოლოდ ქონებრივი, არამედ ნებისმიერი ნაგულისხმევი და ლეგიტიმური სახელშეკრულებო ინტერესის გათვალისწინებას.

პირგასამტეხლოს რეგულირების საჭიროება განსაკუთრებით გამოკვეთილია მხარეთა შორის მოლაპარაკებისა და ხელშეკრულების შინაარსობრივი კონტროლის არათანაბარი შესაძლებლობების – უთანასწორო მოლაპარაკების ძალაუფლების არსებობისას. მოლაპარაკების პროცესის მართვის არაპროპორციული ძალმოსილება შეიძლება ასევე პქონდეთ იურიდიულ პირებსაც, რომელთა შორის მაგალითად, ერთი მხარე მულტინაციონალური კომპანიაა და მეორე – მცირე საწარმო, ნაკლები ფინანსური სიმძლავრით.

⁸ Clarke J., “Clause pénale” v. liquidated damages – any similarities? Comment 1, 2010, <<http://kluwerconstructionblog.com/2010/02/24/clause-penale-v-liquidated-damages-any-similarities/>>, [22.02.2020].

⁹ Sanctions for contractual non-performance under French law From the Napoleonic Code to Order N° 2016-131 of 10 February 2016, Copernic Avocats, <http://www.copernic-avocats.com/wp-content/uploads/2016/03/REMEDIES_FRENCH_LAW_COPERNIC-AVOCATS.pdf> [22.02.2020].

¹⁰ ბოთაიკი ა.ჯ., სახელშეკრულებო ზიანისა და პირგასამტეხლოს შედარებითი ანალიზი საქართველოსა და შვეიცარიის შტატების მაგალითზე, ჟურნ. „ქართული ბიზნეს სამართლის მიმოხილვა“, მე-4 გამოცემა, 2014, 8.

¹¹ სანქციონების მიზანი გამოირჩევა ასევე ინგლისის, ავსტრალიის, ირლანდიისა და კანადის ქვეყნებში. იხ. J.Frank McKenna, The Critical Path, ReedSmith, Liquidated Damages and Penalty Clauses: A Civil Law Versus Common Law Comparison, Spring 2008, 3.

¹² იქვე, 9.

¹³ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის პარ. 343.

¹⁴ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მუხ. 420.

¹⁵ შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლო, რომელიც რეგულირებას ექვემდებარება, სხვადასხვა ტერმინითაა სახელდებული ცალკეულ მართლწესრიგში. იხ. ნიდერლანდების სამოქალაქო კოდექსის 94-ე მუხლის მე-6 ნაწილი (ამჟამად მაღალი), შვეიცარიის სამოქალაქო კოდექსის 163-ე მუხლის მე-3 ნაწილი (მაღალი), შვედეთის კომერციული კოდექსის 36-ე მუხლის მე-2 ნაწილი (დუსაბუთებელი).

ეკონომიკური თვალსაზრისით სუსტი მეწარმე გარიგების დადების ინტერესის სანაცვლოდ შესაძლებელია დათანხმდეს არაგონივრულად მძიმე პირგასამტეხლოს, რამეთუ ხელშეკრულების დადების ეტაპზე ხშირია ვალდებულების დაუღვევლობის რწმენა მოვალის მხრიდან და, ამავდროულად, დიდია სარგებლიან გარიგებაში (მისი შესრულების შემთხვევაში) კონტრაპირების სურვილი.¹⁶ ეკონომიკური ქვემდებარეობის¹⁷ ფაქტორი, რომელიც სუსტი მხარისთვის სარგებლის მიღების განსაკუთრებული დაინტერესებით ფორმირდება, არათანაბრობის ელფერს ძენს ურთიერთობას და, შესაბამისად, აძლიერებს მოვალის დაცვითი მექანიზმებით აღჭურვის საჭიროებას.¹⁸ მოვალის დაცვის აუცილებლობა იკვეთება მაშინაც, როდესაც „სუსტი“ მხარე¹⁹ ეკონომიკური წინხის ქვეშ იღებს გადაწყვეტილებას, მაღალ პირგასამტეხლოზე თანხმობით დააბღვიოს ჯეროვანი შესრულება მძლავრი კონტრაპენტის მიმართ.²⁰ ამრიგად, მოვალის დაცვის მიზანი გასცდა ხელშეკრულებაში ფიზიკური პირის, როგორც სუსტი მხარის, მონაწილეობის შემთხვევებს და დაფარა ხელშეკრულების შინაარსობრივ კონტროლში თანაბარი ინფორმირებულობის ხარისხითა და მოლაპარაკების შესაძლებლობით ჩართულ იურიდიულ პირთა შორის ურთიერთობები.

3. ჯარიმად კვალიფიცირებული პირგასამტეხლოს აღსრულებლობის წესის შესუსტება

საერთო სამართლის სისტემისათვის კონცეპტუალურად დამახასიათებელმა მიდგომამ ჯარიმად კვალიფიცირებული პირგასამტეხლოს აღსრულებლობის შესახებ, თვით საერთო სამართლის თანამედრო სამართლებრივ სივრცეში დაკარგა მიმზიდველობა, მას შემდეგ რაც იგი სახელშეკრულებო თავისუფლების სფეროში „მკაცრ, უხეშ ჩარევად“ შეფასდა²¹ და სასამართლომ მისი მაღალი წინდახედულებითა და სიფრთხილით გამოყენების საჭიროებას გაუსვა ხაზი. ინგლისის სასამართლომ ჯარიმად კვალიფიცირების წესის

¹⁶ Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenzler I. (Series Editor), 2011, 52.

¹⁷ მხარეთა შორის ქვემდებარეობისა და მოლაპარაკების შეზღუდული შესაძლებლობის (პირგასამტეხლოს შეთანხმებისა გარიგების შინაარსობრივი კონტროლის არარსებობა) არსებობის პირობებში სუსტი მხარის განსაკუთრებული დაცვის საჭიროებაზე მიუთითებს შვედეთის კომერციული კოდექსი (36-ე მუხლის მე-2 ნაწილი).

¹⁸ ეკონომიკური ქვემდებარეობა ორგანიზაციულ სუბორდინაციასთან ერთად არის დასაქმებულის სუსტ მხარედ მიჩნევის ერთ-ერთი საფუძველი შრომითსამართლებრივ ურთიერთობაში.

¹⁹ მესხიშვილი ქ., პირგასამტეხლო (თეორიული ასპექტები, სასამართლო პრაქტიკა), <http://www.library.court.ge/upload/pirgasamtekhlo_k.meshkshvili.pdf>.

მიითვლება: ჭანტურია ლ.(რედ.), სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2019, 65.

²⁰ Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenzler I. (Series Editor), 2011, 52.

²¹ Elsley v. JG Collins Insurance Agencies Ltd., Can Sup Ct, 7 March 1978 [1978], 2 SCR 916, 937,15, <<https://www.translex.org/304300/elsley-v-jg-collins-insurance-agencies-ltd-83-dlr-at-1/>>, [22.02.2020].

გამოყენება დასაშვებად მხოლოდ შემზღვეულ ფარგლებში ცნო სასამართლოს მიერ „ხელშეკრულების ხელმოწერა დაწერის“ კომპეტენციის არარსებობიდან გამომდინარე.²² აშშ-ში მოსამართლე პოსნერი ასაბუთებდა, რომ ჯარიმების აღსრულებლობის წესის არსებობის მიუხედავად, მისი მოქმედება დაკნინებულია („წესი დასჯილია“) ვალდებულების დარღვევისათვის შეთანხმებული ფულადი თანხის ჯარიმად ინტერპრეტაციის საწინააღმდეგო მზარდი პრეზუმფციის გამო.²³

პირგასამტეხლოს მიმართ განსხვავებული მიდგომებისა და თეორიების შეჯერების საფუძველზე, თანამედროვე სამართლებრივ სივრცეში პირგასამტეხლოს ნამდვილობის კონტროლის მექანიზმები თანაბრად გავრცელდა ყველა ურთიერთობაზე მიუხედავად მასში კომერციული პირების, მომხმარებლისა თუ მოლაპარაკების ძალაუფლების არმქონე სხვა სუბიექტის მონაწილეობისა. აღნიშნული ფაქტორის გავლენითაც აღირებულ იქნა, რომ ვალდებულების დარღვევისათვის ხელშეკრულებით განსაზღვრული ფულადი თანხის შესახებ ყველა პირობა ფორმალური თუ შინაარსობრივი კონტროლის იმ საერთო წინაპირობებსა და მექანიზმებს უნდა დაექვემდებაროს (პირობების აღსრულებად თუ არააღსრულებად პირობებად²⁴ (ჯარიმად) კვალიფიკაციის გარეშე), რაც ამართლებს ხელშეკრულების თავისუფლების არსში შეჭრას.²⁵ შოტლანდიური სამართლის კომისია განმარტავს, რომ სახელშეკრულებო თავისუფლების შემზღვევა უნდა შემოიფარგლოს იმ შემთხვევებით, როდესაც საჯარიმო თანხა უჩვეულოდ მაღალია და მისი დაკისრება – კეთილსინდისიერების პრინციპის საწინააღმდეგო.²⁶ აღნიშნული მიდგომა არის სახელმძღვანელო ფუნდამენტი გერმანული სამართლისთვის მომხმარებლის მონაწილეობით შემდგარ ურთიერთობებში, სადაც ჯარიმა სტანდარტული პირობითაა განსაზღვრული, ასევე სხვა შემთხვევებში, როდესაც მხარეებს აქვთ მოლაპარაკების არათანაბარი შესაძლებლობები. საცხოვრებელი სადგომის ქირავნობის ხელშეკრულებაში კი მსგავსი დათქმა საერთოდ ბათილია, რადგან პრეზუმირებულია, რომ დამქირავებელს იშვიათად

შეიძლება ჰქონდეს საჯარიმო პირობისგან სამართლებრივი დაცვის უნარი.²⁷

სახელშეკრულებო შეთანხმებით ვალდებულების დარღვევისათვის განსაზღვრული ფულადი თანხის ჯარიმად კვალიფიკირების წესის კრიტიკა (სახელშეკრულებო თავისუფლების პრინციპთან მიმართებით) გაძლიერდა საერთო სამართლის სისტემის სამოსამართლეო პრაქტიკაში. ის აღიარებულ იქნა „ანომალიად“, „რაციონალურ მისტერიად“, „ანაქრონიზმად, განსაკუთრებით კომერციულ იურიდიულ პირთა შორის ურთიერთობებში“²⁸, „სამართლის ისტორიის კატასტროფად“²⁹.

გაერთიანებულ სამეფოში ზემოაღწერილი მიდგომის გაძლიერება განაპირობა ევროპის საბჭოს დირექტივის მიღებამ „სამომხმარებლო ხელშეკრულებების უსამართლო პირობების შესახებ“.³⁰ დირექტივა თავისუფალია ვალდებულების დარღვევისათვის გათვალისწინებული ფულადი თანხის ჯარიმად და წინასწარ განსაზღვრულ ზიანად კვალიფიკაციის აღიარებისაგან, მაგრამ ადგენს, რომ თუ თანხა არაპროპორციულად მაღალია, მაშინ ის უსამართლოა და, ამდენად, არ შეიძლება ნამდვილი იყოს³¹. სკანდინავიური სამართლის სისტემის მიდგომა გაცილებით მოქნილია, რადგან პირგასამტეხლოს ტიპოლოგიის განსაზღვრისა და რომელიმე მათგანის ჯარიმად მოხსენიების გარეშე ითვალისწინებს არაგონივრული თანხის მოდიფიცირებას.³² მთავარი განსხვავება ისაა, რომ ევროსაბჭოს დირექტივა ითვალისწინებს უსამართლო პირობის ბათილობას, ხოლო სკანდინავიური სამართლის სისტემა – მის მოდიფიცირებას. აღნიშნულის მიზეზია, რომ დირექტივა ფარავს შემთავაზებელსა და მომხმარებელს შორის წარმოებული მოლაპარაკების პროდუქტს³³, ხოლო სკანდინავიური სისტემა იცნობს

²² Philips Hong Kong Ltd. v. Att. Gen. of Hong Kong 61 Build L. R. (1993), 55, <[https://www.trans-lex.org/302900/_/philips-hong-kong-ltd-v-att-gen-of-hong-kong-61-build-l-r-\(1993\)-at-49/](https://www.trans-lex.org/302900/_/philips-hong-kong-ltd-v-att-gen-of-hong-kong-61-build-l-r-(1993)-at-49/)>, [20.02.2020].

²³ XCO International, Inc. v. Pacific Scientific Company, US City App (7th app, 24 May, 2004, 369 F3d, 998, 14, <<https://openjurist.org/369/f3d/998/xco-international-inc-v-pacific-scientific-company>>, [20.02.2020]. თუმცა, პირგასამტეხლოს ჯარიმად კვალიფიკირების შემთხვევაში, პოსნერი გამოიჩინა მისი აღსრულების დასაშვებობას.

²⁴ Rea S.A., Efficiency Implications of Penalties and Liquidated Damages, The Journal of Legal Studies, Vol.13, Number 1, 1984, 147.

²⁵ Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenger I. (Series Editor), 2011, 85.

²⁶ Scottish Law Commission, Penalty Clauses, 9, წიგნში: Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenger I. (Series Editor), 2011, 86.

²⁷ Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenger I. (Series Editor), 2011, 86.

²⁸ ib. Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenger I. (Series Editor), 2011, 85, შემდგომი მითითებით მოსამართლე პოსნერის განმარტებაზე: XCO International, Inc. v. Pacific Scientific Company, US City App (7th app, 24 May, 2004, 369 F3d, 998, 1001, <<https://openjurist.org/369/f3d/998/xco-international-inc-v-pacific-scientific-company>>, [22.02.2020].

²⁹ “Accident of legal History”, ib. Mattei U., Comparative Law and Economics, The University of Michigan Press, 1998, 185-186.

³⁰ Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on Unfair Terms in Consumer Contracts, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31993L0013>>, [10.02.2020].

³¹ მუხლი 3(3), დანართ 1 (e) კავშირში, Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on Unfair Terms in Consumer Contracts.

³² მაგალითად, დანია, ფინეთი, ნორვეგია, შვედეთი. ib. წიგნში: Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenger I. (Series Editor), 2011, 86.

³³ ივარაუდება რომ მომხმარებელს არ აქვს დათქმის შინაარსის კონტროლის შესაძლებლობა,

საერთო სასამართლო კონტროლს სახელშეკრულებო და-
თქმებზე.³⁴

4. დარღვევის შემაკავებელი ფუნქციის მნიშვნელობა სახელშეკრულებო ინტერესის განხორციელების კონტექსტში და პირგასამტეხლოს ზიანთან მიმართებით კორექტირების წყისს არაუნივერსალურობა

უცხოური სამართლის დოქტრინაში არსებულმა თანამე-
დროვე კონცეპტუალურმა მიდგომებმა უფრო ფართოდ წა-
რმოაჩინა დარღვევის შემაკავებელი ფუნქცია პირგასამტე-
ხლოს არსში. წესმა, რომლის მიხედვითაც, პირგასამტეხლო
მხოლოდ ზიანის გონივრული წინასწარგანსაზღვრული შე-
ფასება უნდა იყოს,³⁵ დაკარგა დომინანტური მნიშვნელო-
ბა.³⁶ პირგასამტეხლოს მიზნის განმარტებისას დაწინაურდა
დარღვევის შემაკავებელი პარადიგმული მახასიათებელი.
აღნიშნულის მიზეზია, ის რომ პირგასამტეხლოს მოთხოვნი-
სათვის კრედიტორი თავისუფლდება მისი წინასწარგათვა-
ლისწინებისა (თუ პირგასამტეხლოზე შეთანხმების წინაპი-
რობა არსებობს სათანადო ფორმით) და ზიანის მტკიცების
მოვალეობისგან და მხოლოდ დარღვევის ფაქტის დადასტუ-
რება მოეთხოვება.³⁷ კრედიტორის მტკიცების ტვირთის სი-
მსუბუქე და „გამარტივებული“ განხორციელების ხელმისა-
წვდომობა პირგასამტეხლოს მოთხოვნაზე მოვალეს აიძუ-
ლებს გამოიყენოს ყველა რესურსი და იგი დარღვევის თა-
ვიდან აცილებისკენ მიმართოს.

პირგასამტეხლო შესაძლებელია იყოს ზიანის წინასწარ-
ნავარაუდები ფარგლებით განსაზღვრული³⁸ ხელშეკრუ-
ლებაში და ეს პირგასამტეხლოს არსთან თავისთავად პარა-
დიგმულ წინააღმდეგობას არ წარმოშობს. კერძოდ, პირგა-
სამტეხლოს ოდენობის შეთანხმება შეიძლება ხორციელდეს
ბოლოს მოსალოდნელი ზიანის მასშტაბის წინასწარი ვარაუ-
დით, რომლის წარმოშობაც მხარის წარმოდგენით შეიძლე-
ბა უკავშირდებოდეს სახელშეკრულებო ინტერესის განუხორ-
ციელებლობას ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში.
დილემა წამოიჭრება მაშინ, როდესაც პირგასამტეხლო და-
მდგარ ზიანზე მაღალია, რადგან მხარეებმა პირგასამტე-
ხლოს დიდი ოდენობის შეთანხმებით გამოხატეს მნიშვნე-

ლოვანი სახელშეკრულებო ინტერესის რღვევისათვის მძიმე
სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის გამტკიცების სურვი-
ლი. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც ფაქტობრივად დამდგარი
ან დადასტურებული ზიანი არ გამოხატავს ხელყოფილი სა-
ხელშეკრულებო ინტერესის მასშტაბს, რამეთუ ვალდებუ-
ლების დარღვევამ უფრო მნიშვნელოვანი ინტერესის რღვე-
ვა, გაქარწყლება გამოიწვია, ვიდრე ეს ფულადი ფორმით –
ზიანით გამოხატული ინტერესია. დოქტრინაში აღიარებუ-
ლია, რომ „სახელშეკრულებო სამართლის მიზანი მხარეთა
მხოლოდ ფინანსური ინტერესების დაცვას არ მოიზრე-
ბს“³⁹, რადგან სამართლით დასაცავი ღირსი სიკეთე ხშირად
ხელშეკრულებით შეთანხმებული არაქონებრივი ხასიათის
შესრულების ინტერესების განხორციელებაა. ზიანი შეი-
ძლება ისეთი მინიმალური იყოს, რომ არ შეესაბამებოდეს
განუხორციელებელი სახელშეკრულებო ინტერესის მნი-
შვნელობას კრედიტორისათვის, რამეთუ ეს უკანასკნელი
მხოლოდ ქონებრივი ინტერესით შეიძლება არ იყოს შემო-
ფარგლული ან ხელშეკრულების დარღვევა მხოლოდდენ
გრძელვადიან პერსპექტივაში იწვევდეს ფინანსური შესა-
ძლებლობების კარგვას და დასაბუთებადი არ იყოს ვალდე-
ბულების დარღვევის ეტაპზე, ასევე მტკიცების მძიმე ტვი-
რთიდან გამომდინარე არაპერსპექტიული იყოს მიუღებე-
ლი შემოსავლის სახით ზიანის ოდენობის დადასტურება.

პირგასამტეხლოს ოდენობის რეგულირებისას მისი მია-
ხლოება ზიანის ოდენობასთან და დაკორექტირება ზიანის
ოდენობის შესაბამისად ვერ უზრუნველყოფს კრედიტორის
შესრულების ინტერესის განხორციელებას, რადგან ხშირად
ის ამ ინტერესთან მიმართებით არარეალისტურად, არარა-
ციონალურად დაბალია. მოცემულ შემთხვევაში პირგასა-
მტეხლოს ოდენობის შეწონვა დარღვეული ინტერესის ხა-
რისხთან უნდა მოხდეს და არა ზიანის ოდენობასთან. რო-
დესაც ზიანი დაბალია, მაგრამ ვალდებულება მნიშვნელო-
ვანი ხარისხითაა დარღვეული, პირგასამტეხლოს ჩათვლა
ზიანის ოდენობაში ვერ უზრუნველყოფს სახელშეკრულებო
ინტერესის კომპენსირებას, მაშინ როდესაც პირგასამტე-
ხლოს არსობრივი მიზანი შესრულების ინტერესის უზრუნვე-
ლყოფაა.

მაგალითად, ვალდებულების დარღვევამ შეიძლება ფი-
ნანსურად მნიშვნელოვნად შეარყიოს კომპანიის სტაბილუ-
რობა, რეპუტაცია, მაგრამ ზიანის ის ოდენობა, რომელიც
შეესაბამება ხელყოფილ ინტერესს, პერსპექტივაში დაკა-
რგული კლიენტურის მასშტაბს, მიუღებელ შემოსავალს,
ვერ იქნეს დასაბუთებული იმ ქვეყნის ნორმატიული რეა-
ლობის გათვალისწინებით, სადაც მხარეებს უწევთ სახე-
ლშეკრულებო დაცვის მექანიზმების გამოყენება. საუბარია
ისეთ შემთხვევაზე, როდესაც კონკრეტული სამართლებრი-

³⁴ *Hachem P.*, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, *Schwenzer I. (Series Editor)*, 2011, 86.

³⁵ *Lord Dunedin*, *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v New Garage and Motor Co Ltd* 1915 AC, 79, იხ. წიგნში: *Beatson J., Burrows A., Cartwright J.*, *Anson's Law of Contract*, Oxford, 2016, 598.

³⁶ *Beatson J., Burrows A., Cartwright J.*, *Anson's Law of Contract*, Oxford, 2016, 599. იხ. ასევე, *Cellulose Acetate Silk Co Ltd v Widnes Foundry (1925) Ltd* [1933] AC 20, <<https://www.lawteacher.net/cases/cellulose-acetate-v-widnes-foundry.php>> [22.02.2020].

³⁷ *ჭანტურია ლ. (რედ)*, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2019, 790.

³⁸ *Carter J.W., Peden E.*, A Good Faith Perspective on Liquidated Damages, The University of Sydney Law School, 2007, 1; *Jajodia G.*, Remedies for Breach of Contract, April, 2012, 8, <<file:///C:/Users/user/Downloads/SSRN-id2042652.pdf>>, [18.02.2020].

³⁹ *Hachem P.*, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, *Schwenzer I. (Series Editor)*, 2011, 91, შემდგომი მითითებით.

ვი სისტემა მიუღებელი შემოსავლის სავარაუდობის⁴⁰ მტკიცების მკაცრ წინაპირობებს ადგენს, სავარაუდო მოგების ოდენობა არაგამომავალია ახლადდაწყებული კომერციული საქმიანობის პირობებში, არ არსებობს მსგავსი ბიზნესის საშუალო შემოსავლის მიუღებელი შემოსავლის დადგენის მეთოდად გამოყენების პრაქტიკა და ა.შ. მოცემულ პირობებში პირგასამტეხლოს ფარგლები დაახლოება ზიანის ოდენობასთან ან მასში ჩათვლა, არაგონივრული იქნება, რადგან მოცემულ შემთხვევაში პირგასამტეხლომ უნდა გაერთიანოს, მოიცვას ყველა ის დარღვეული ინტერესი ერთიანი სახელშეკრულებო ინტერესის ფარგლებიდან, რომელიც ზიანის მაკომპენსირებელი მექანიზმით ვერ ანაზღაურდა. მოცემულ შემთხვევაში პირგასამტეხლოს ოდენობა, მისი გონივრულობის დადგენისას, ხელყოფილი სახელშეკრულებო ინტერესის სიბრტყეზე უნდა იქნეს განხილული. მოსამართლის ვექტორმა ზიანის ფარგლებთან პირგასამტეხლოს მიმართების დადგენიდან, დარღვეული ინტერესის პროპორციულ კომპენსირებაზე უნდა გადაიტანოს. ამ თვალსაზრისით, ერთი შეხედვით ზიანთან მიმართებით შესაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირებამ, თუ ის დარღვეული, ხშირად არაფულადი ფორმით გამოხატული სახელშეკრულებო ინტერესისგან იზოლირებულად იქნება განხილული, მხარეთა ინტერესების არათანაბრობის განხორციელებამდე და სახელშეკრულებო სამართლის დაცვითი ფუნქციის საწინააღმდეგო შედეგად შეიძლება მიგვიყვანოს. წინასწარსავარაუდო ზიანის ოდენობის ტესტის უნიკალურობა გამოირიცხება მაშინაც, როდესაც ზიანი ასტრონომიულ მასშტაბებს აღწევს, ამ შემთხვევაში პირგასამტეხლოს ოდენობის მაროინტერებელი ინდიკატორი შეიძლება დარღვეული სახელშეკრულებო ინტერესი იყოს, რომელიც ხშირად ზიანის ოდენობის პირდაპირპროპორციული არ არის. მოცემულ შემთხვევაში პირგასამტეხლო შეიძლება დაკისრებულ იქნეს იმ ოდენობით, რომელიც ზიანის მასშტაბებს არ უახლოვდება, მაგრამ საკმარისად მაღალია საიმისოდ რომ დარღვევის პრევენციული, შემაკავებელი ზემოქმედება იქონის მოვალეზე.

პრაქტიკული თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია საკითხი, როგორ განისაზღვროს პირგასამტეხლოს ოდენობა ისე, რომ მან ვალდებულების შემაკავებელი ფუნქცია იტვირთოს? მოცემულ შემთხვევაში შესაძლებელია პირსაგასამტეხლოს ოდენობა შეესაბამებოდეს იმ შესრულებას, რომელიც მოვალემ მის მიერ ვალდებულების შესრულების სანაცვლოდ უნდა მიიღოს კრედიტორისგან. მაგალითად, პირს, რომელიც დაარღვევს კონკურენტ კომპანიაში მუშაობის აკრძალვის სახელშეკრულებო დათქმას, შეიძლება განესაზღვროს პირგასამტეხლო მისი შრომის ანაზღაურების

ოდენობით. მოცემულ შემთხვევაში ივარაუდება, რომ ასეთი ოდენობის პირგასამტეხლო, რომელიც სანაცვლო შესრულების ოდენობით არის განსაზღვრული (რასაც მოვალე მიიღებდა კრედიტორისგან ვალდებულება ჯეროვნად რომ შესრულებინა) უფრო რეალისტურია, მოვალეს უკარგავს გამდიდრების შანსს ვალდებულების დარღვევის საფუძველზე და ამდენად, წარმოადგენს დარღვევის შემაკავებელ ფაქტორს. პირგასამტეხლოს განხილვა დარღვევის შემაკავებელ ფაქტორად განაპირობა შესრულების ინტერესის კონცეფტის გაძლიერებამ ზიანის ანაზღაურების სისტემაში.

პირგასამტეხლოს არსში შესრულების უზრუნველყოფი ფუნქციის არსებობა ვლინდება ასევე იმით, რომ პირგასამტეხლო მოვალეს შესრულების ნაცვლოდ ზიანის ანაზღაურებასა და შესრულებას შორის არჩევანის შესაძლებლობას უზღუდავს. აღნიშნული მიიღწევა იმით, რომ ვალდებულების დარღვევისთვის პირგასამტეხლოს დაკისრება მოვალის შესაძლო მისწრაფებას, არ შეასრულოს ვალდებულება და სანაცვლოდ ანაზღაუროს ზიანი, უკარგავს ეკონომიკური ეფექტიანობის მიზანს. კერძოდ, მოვალეს შესაძლოა ჰქონდეს ეკონომიკური ინტერესი, თავი აარიდოს შესრულებას და სანაცვლოდ ანაზღაუროს ზიანი, ან საერთოდ გათავისუფლდეს ზიანის ანაზღაურებისგან, თუ მეორე მხარე ვერ დაასაბუთებს საამისოდ აუცილებელი წინაპირობების არსებობას. ასეთ შემთხვევაში, მოვალე ვალდებულების დარღვევით სარგებელს ღებულობს, რომელიც შეიძლება მეორე მხარისთვის ეკონომიკურად ფატალური აღმოჩნდეს (განსაკუთრებით მაშინ, თუ შესრულებისათვის აუცილებელი მოქმედებების განხორციელება უკვე დაწყებულია). იმ შემთხვევაში კი, როდესაც ვალდებულების დარღვევისათვის განსაზღვრულია პირგასამტეხლო, რომლის დაკისრებისთვის ზიანის მტკიცების ტვირთისგან გათავისუფლებულია კრედიტორი, მოვალე დარღვევის ნაცვლოდ მეტად ორიენტირებულია ვალდებულების შესრულებაზე, პირგასამტეხლოსგან თავის დაცვის მიზნით.

5. პირგასამტეხლოსა და ზიანის შეჯამების დასაშვებობა მიუღებელი შემოსავლის სახით გამოხატული ზიანის არსებობის შემთხვევაშიც ჯეროვანი შესრულების კონდიციაზე სწორებისას

ხელშეკრულების ფორმით გამოხატული და კანონად ქცეული მხარეთა თანხვედრი ნება აღსრულება სამართლის ძალით⁴¹. აქედან გამომდინარე, ვალდებულების დარღვევისთვის გათვალისწინებული სამართლებრივი დაცვის მექანიზმების მიზანია, არა მხოლოდ ვალდებულების შეუსრულებლობის, როგორც მართლსაწინააღმდეგო ქმედების, პრევენცია, სანქცირება ან კომპენსირება,⁴² არამედ

⁴⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 23 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-569-544-2016. იხ. ასევე, *Holma J. & Mckim E.*, Lost profit damages, State Bar of Texas, Houston, 7th Annual, 2015, 1.

⁴¹ *Rowan S.*, Remedies for Breach of Contract, A Comparative Analysis of the Protection of Performance, Oxford University Press, 2012, 2.

⁴² *ვაშკაძე გ.*, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, თბილისი, 2010, 232.

უმთავრესად სახელშეკრულებო ვალდებულებების აღსრულების უზრუნველყოფა“.⁴³

„თვით ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივი დაცვის მექანიზმის ერთ-ერთი მიზანი დარღვევისგან“⁴⁴ სახელშეკრულებო ვალდებულების დაზღვევაა⁴⁵. ავსტრალიის ფედერალურმა სასამართლომ განმარტა, რომ მოვალისათვის ვალდებულების შესრულებასა და ზიანის ანაზღაურებას შორის არჩევანის მინიჭება მოვალისათვის ზოგადად ვალდებულების არსის საწინააღმდეგო იქნებოდა.⁴⁶ მოვალეს არ შეიძლება მიენიჭოს არჩევანი ვალდებულების შესრულებასა და ზიანის ანაზღაურებას შორის და ეს ვერ გახდება მოვალის სახელშეკრულებო თავისუფლების სფეროსადმი განკუთვნილი.⁴⁷ მართალია, ზიანს აქვს შესრულების ინტერესის კომპენსირების ფუნქცია თუმცა, ეს შეიძლება მოხდეს მხოლოდ იმ ფარგლებით, „რითაც შესრულების ინტერესის კომპენსირება ობიექტურად მიღწევადია ფულადი ანაზღაურებით“.⁴⁸ მით უფრო ნომინალურ ზიანს⁴⁹ ვერ ექნება მოსალოდნელი სახელშეკრულებო ინტერესის ხელშეკრულებით შეთანხმებული მასშტაბით კომპენსირების, „მისი ადეკვატურად დაცვის უნარი“⁵⁰ განსხვავებით მიუღებელი შემოსავლის ანაზღაურების მექანიზმისგან, რომელიც ორიენტირ-

ებულია ჯეროვანი შესრულების პირობებში მხარის ჩაყენებაზე.⁵¹ გასათვალისწინებელია, რომ მიუღებელი შემოსავლის ანაზღაურების შემთხვევაშიც კომპენსირების მიღმა შეიძლება დარჩეს ხელშეკრულების შესრულების თანმდევი სხვა ინტერესები, როგორცაა კლიენტურის ქსელის გაფართოება, პარტნიორების მოზიდვა, ინსტიტუციური პრესტიჟის ზრდა, საქმიანი რეპუტაციის ამაღლება და სხვა. სწორედ ვალდებულების შესრულებით მოპოვებულ „რეპუტაციულ უპირატესობაზე“ საუბრობს დანიელ ფრიდმანი შესრულების ინტერესთან კავშირში „ეფექტიანი დარღვევის“ კონცეპტის კრიტიკის დროს.⁵²

სწორედ ამიტომ, რომ პირგასამტეხლო და მიუღებელი შემოსავლის ანაზღაურება თავსებადი, კომბინირებადი და არა ალტერნატიული მექანიზმებია, ხოლო მათი შეჯამებული ოდენობის კორექტირება, საჭიროების შემთხვევაში, სასამართლოს დისკრეციული უფლებამოსილებისადმი განკუთვნილი ფუნქცია.

გემოთქმულის მხედველობაში მიღებით, თუ ვალიარებთ, რომ პირგასამტეხლოს გონივრული ოდენობის დადგენა მხარისათვის წინასწარსავარაუდო ზიანზე ორიენტირებით უნდა მოხდეს, ასეთ შემთხვევაში პირგასამტეხლოს დაცვის მიღმა დარჩება ის ინტერესები, რომელიც ფულადი ფორმით, მაშასადამე ქონებრივი ზიანის სახით ვერ იქნება გამოხატული. პირგასამტეხლოში შესრულების შემაკავებელი ფუნქციის გარდა უნდა იქნეს მოაზრებული სახელშეკრულები ინტერესის უზრუნველყოფი ფუნქცია იმ შემთხვევითვის თუ ობიექტურად დამდგარი ზიანის ოდენობა ამ ინტერესს ვერ აკომპენსირებს. შესაბამისად, პირგასამტეხლოს ოდენობის გონივრულობის შეფასებისას, ასევე იმის განსაზღვრისას, უნდა ჩაითვალოს თუ არა პირგასამტეხლო ზიანში, გათვალისწინებულ უნდა იქნეს რა ფარგლებით უზრუნველყოფს ზიანის მექანიზმი სახელშეკრულებო ინტერესის ანაზღაურებას. თუ მოსალოდნელი სახელშეკრულებო ინტერესი ზიანით კომპენსირებულ ინტერესზე ფართოა, მაშინ ზიანს მიღმა დარჩენილი განუხორციელებელი ინტერე-

⁴³ nb. *Hachem P.*, *Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7)*, Eleven International Publishing, *Schwenzer I. (Series Editor)*, 2011, 91.

⁴⁴ *Coote B.*, *Contract Damages, Ruxley, and the Performance Interest*, The Cambridge L.J., Vol.56, Issue 1, 1997, 541. ზიანის ანაზღაურების მექანიზმის ეს ფუნქცია იკითხება იმ ნორმებში, რომლებიც განსაზღვრული ფორმის ბრალისათვის წინასწარი სახელშეკრულებო დათქმით პასუხისმგებლობის გამორიცხვას ზღუდავენ (მაგ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 395-ე (2) მუხლი). ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების განხორციელება მხარის უფლებაა, თუმცა ხელშეკრულების დადების ეტაპზე მასზე უარის თქმა საფრთხეს შეუქმნიდა მოვალის მიერ ვალდებულების კეთილსინდისიერად შესრულების მოტივს და ზიანის ანაზღაურების კანონით გათვალისწინებული უფლების ხელმისაწვდომობა ვეღარ შეასრულებდა ვალდებულების დარღვევის შემაკავებელ ფუნქციას.

⁴⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 24 ივნისის გადაწყვეტილება №ას-501-477-2013.

⁴⁶ *Keynes v. Rural Directions Pty. Ltd.* [2009] FCA 567, para. 71; *Webb Ch.*, *Performance and Compensation: An Analysis of Contract Damages and Contractual Obligation*, Oxford J. Leg. Stud., Vol.26, 2006, 43.

⁴⁷ *Keynes v. Rural Directions Pty. Ltd.* [2009] FCA567, para. 71; *Webb Ch.*, *Performance and Compensation. An Analysis of Contract Damages and Contractual Obligations*, 26 Oxford J. Legal Studies, Vol. 26, 2006, 43.

⁴⁸ *Robinson v. Harman* (Jan.18, 1848), 1 Ex. 850, 855, <<https://swarb.co.uk/robinson-v-harman-18-jan-1848/>>, [23.02.2020]. ზიანის ანაზღაურების ეს მახასიათებელი განიხილება „Indifference Principle“ – განუსხვავებლობის პრინციპად.

⁴⁹ მაგალითად, მინიმალური საანაზრე პროცენტის ანაზღაურება, მიუღებელი შემოსავლის ანაზღაურებისგან განსხვავებით.

⁵⁰ *Pearce D., Halson R.*, *Damages for Breach of Contract: Compensation, Restitution and Vindication*, Oxford J. Leg. Stud., Vol. 28, 2008, 75-77, მითითებულია წიგნში: *Hachem P.*, *Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7)*, Eleven International Publishing, *Schwenzer I. (Series Editor)*, 2011, 91. ამ მოსაზრებამ მოიპოვა მხარდაჭერა საერთაშორისო დონეზე: nb. იქვე, 92.

⁵¹ *Robinson v Harman* [1848] 1 Ex 850, 855, 154 ER 363; *McKendrick E., Liu Q.*, *Contract Law, Australian Edition*, Palgrave, New York, 2015, 449; *Andrews N.*, *Contract Law*, 2nd ed., Cambridge University Press, 2015, 481-482; *Hondius E., Janssen A. (eds.)*, *Disgorgement of Profits, Gain-Based Remedies Throughout the World*, *Ius Comparatum Global Studies in Comparative Law*, Vol. 8, 2015, 200; *Fuller L., Perdue W.*, *Reliance Interest in Contract Damages*, *The Yale Law Journal*, Vol. 46, No. 1, 1936, 52-53; *Harder S.*, *Measuring Damages in the Law of Obligations, Search for Harmonized Principles*, Hart Publishing, Oxford and Portland Oregon, USA, 2010, 9-10; GCC, art. 411; BGB §249. nb. ასევე, *Friedmann D.*, *The Performance Interest in Contract Damages*, 111 *Law Quarterly Review*, 1995, 628-654; 55 (1880) LR 5 App Cas 25 (HL) 39; *Devenish Nutrition Ltd v Sanofi-Aventis SA (France)* [2008] EWC Civ 1086 [42] (Arden LJ); *Zimmermann R.*, *Remedies for Non-performance, The Revised German Law of Obligations Viewed against the Background of the Principles of European Contract Law*, *Edin. L. Rev.* 271, Vol. 6, 2002, 295.

⁵² *Friedmann D.*, *The Efficient Breach Fallacy*, *The J. of Leg. Stud.*, Vol. 18, No. 1, 1989, 9.

სი (რომლის დარღვევასაც ზიანი არ მოჰყოლია, ან დაზარალება აშკარაა, მაგრამ ზიანის ოდენობის დადგენის მტკიცების ტვირთი არარეალისტურად მძიმეა) შესაბამისი პროპორციით უნდა აისახოს პირგასამტეხლოში და არ მოხდეს მისი შემცირება. ამ პერსპექტივით, უპირობოდ ყველა შემთხვევაში არ შეიძლება მოხდეს პირგასამტეხლოს ჩათვლა ზიანის ანგარიშში და თუ შესრულების ინტერესის ფარგლები მეტად ფართოა, ვიდრე დამდგარი ზიანის მასშტაბი, მაშინ პირგასამტეხლო შეიძლება დამატებით ანაზღაურდეს ზიანთან ერთად. ეს არ ჩათვლება კრედიტორის უსაფუძვლო გამდიდრებად, რადგან პირგასამტეხლოსა და ზიანის ანაზღაურება კუმულაციურად⁵³ ხელშეკრულებით შეთანხმებული სახელშეკრულებო ინტერესის შესატყვისი იქნება, რომელიც მხოლოდ ზიანის ანაზღაურების ფორმით ვერ დაკომპენსირდებოდა.

უდავოა, რომ ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობის დარღვევას ყოველთვის შეიძლება არ მოყვეს ზიანი, მაგრამ კონკრეტულად ამ პირობის დარღვევისთვის, მისი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, შეიძლება გათვალისწინებული იყოს პირგასამტეხლო. მაგალითად, თუ ირღვევა წარმოების, მოპოვების ჰუმანური მეთოდების გამოყენების ან ბავშვთა უკანონო შრომის აკრძალვის სახელშეკრულებო მოთხოვნა, რომლისთვისაც შეთანხმებული იყო პირგასამტეხლო, მაგრამ ზიანი დგება არა ამ მოთხოვნის შეუსრულებლობიდან გამომდინარე, არამედ მაგალითად, ვადის გადაცილების გამო. მოცემულ შემთხვევაში, ზიანის ანაზღაურება ვადის გადაცილებისთვის არ ფარავს იმ სახელშეკრულებო ინტერესს, რომელიც კრედიტორმა წარმოების ჰუმანური მეთოდების გამოყენებას ან არასრულწლოვანთა შრომის გამოყენების აკრძალვას დაუკავშირა. აღნიშნული ინტერესის კარგვა შეიძლება დაკავშირებული იყოს მხარისთვის იმ სტანდარტული პირობების დარღვევასთან, რომელიც მას მომხმარებელთან ურთიერთობაში აქვს ჩართული და რომელიც კომპანიის პოლიტიკის განმსაზღვრელ პრინციპად, ეთიკურ ღირებულებად სწორედ წარმოებისა და შრომის ჰუმანური მეთოდების გამოყენებას გულისხმობს. ამ სტანდარტული პირობის დარღვევამ შეიძლება მოუტანოს კომპანიას უთანხმოება კლიენტურასთან, ბიზნეს პარტნიორებთან, წარმოშვას ხანგრძლივი ხარჯიანი სასამართლო დავები, მომხმარებელთა საჯარო პროტესტი და თანმდევი საქმიანი რეპუტაციის რღვევა.

თუ ცალსახად, უგამონაკლისოდ ვაღიარებთ, რომ ვადის გადაცილებით გამოწვეულმა ზიანმა უნდა შთანთქმოს პირგასამტეხლოს ოდენობა, კომპენსირების მიღმა დარჩება ის უმნიშვნელოვანესი ინტერესი, რომლის რღვევისთვისაც მაღალი პირგასამტეხლო შეათანხმეს მხარეებმა, ითვალისწინებ

ნებდნენ რა ამ პირობის შეუსრულებლობით განპირობებულ ნეგატიურ ეფექტს, შესაბამისი პირობის ჯეროვნად შესრულების მნიშვნელობას კომპანიის რეპუტაციული თუ სხვა ინსტიტუციური ინტერესებისათვის. სწორედ ამიტომ გასაზიარებელია საერთაშორისო პრაქტიკაში არსებული წესი, რომ მხარეებმა შესაძლებელია პირგასამტეხლო კონკრეტული სახელშეკრულებო პირობის დარღვევასთან მიმართებით დაადგინონ, იმ პირობასთან, რომელიც მათი არსებითი სახელშეკრულებო მოლოდინის მაფორმირებელი, განმაპირობებელია. შესაბამისად, ამით მხარეები ეხმარებიან სასამართლოს განმარტოს სახელშეკრულებო ინტერესის შინაარსობრივი, თუ ფულადი ფარგლები და მისი დარღვევის შემთხვევაში შეუსაბამოს მას ადეკვატური, თანაზომიერი კომპენსატორული მექანიზმი. თუ პირგასამტეხლო ცალკეული ვალდებულების დარღვევისთვის იქნება შეთანხმებული, ამ შემთხვევაში სასამართლოს შეუძლია სახელშეკრულებო ინტერესის განმსაზღვრელი პირობის დარღვევისათვის ეძიოს მისი კომპენსირების გზები და არ ჩათვლოს ამ პირობისთვის დადგენილი პირგასამტეხლო ზიანის ოდენობაში, რომელიც სხვა ვალდებულების (მაგალითად, ვადის გადაცილების ან ნაკლიანი შესრულების) დარღვევით იქნა წარმოშობილი და შესაბამისად, მასთანაა მიზომობრივ კავშირში.

მხარეთა მიერ პირგასამტეხლოს ცალკეულ პირობასთან, და არა ზოგადად ვალდებულების დარღვევასთან, მიმართებით დადგენის შემთხვევაში, სასამართლოს მხარეთა ნების ავტონომიაში არსებითი შეჭრის გარეშე შეუძლია დაადგინოს სახელშეკრულებო ინტერესის შინაარსი და, შესაბამისად, ამ ინტერესის გამოძახებელი პირგასამტეხლოს გონივრულობაზე, ადეკვატურობაზე სწორედ დარღვეული პირობის მნიშვნელობის გათვალისწინებით იმსჯელოს. მხარეებს შეუძლიათ კონკრეტული ვალდებულების შესრულების მნიშვნელობა გააძლიერონ ხელშეკრულებაში პირგასამტეხლოს კონკრეტულ პირობასთან (მაგალითად, კონფიდენციალურობის დაცვის პირობა) მიმართებით განსაზღვრის გზით. ასეთ შემთხვევაში სასამართლოს მიერ სახელშეკრულებო ინტერესის განმარტებისა და კონფიდურაციისას, ვალდებულების შესრულების ინტერესის შინაარსისა და ფარგლების დადგენისას სასამართლოსთვის კონკრეტული პირობის დარღვევისთვის გათვალისწინებული მაღალი პირგასამტეხლო შესაბამისი მნიშვნელობის სახელშეკრულებო ინტერესის მანიშნებელია. ამდენად, პირგასამტეხლოს განსაზღვრა კონკრეტული ვალდებულებისთვის არის ორიენტირი სასამართლოსთვის სახელშეკრულებო ინტერესის განმარტებისას (ხშირად ეს ინტერესი შეიძლება ნაგულისხმევი იყოს და არა პირდაპირ გამოხატული, თუმცა ლეგიტიმური), რომელიც მხარეთა სახელშეკრულებო თავისუფლებაში უხეში ჩარევის გარეშე სახელშეკრულებო ნების დადგენის საშუალებას იძლევა.

⁵³ კუმულაციური პირგასამტეხლოს შესახებ იხ. *მოიძე ბ., ჭანტურია ლ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2001, 487. შეად. ალტერნატიული პირგასამტეხლო წიგნში: *ჭანტურია ლ.*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, თბილისი, 2012, 238.

ამ შემთხვევის საპირისპიროდ, ზიანში პირგასამტეხლოს ჩათვლითი ანაზღაურება არ უნდა არსებობდეს მაშინ, როდესაც სახელშეკრულებო ინტერესი მხოლოდ მოგების მიღებაა, რომელიც მიუღებელი შემოსავლის ანაზღაურების სახით იმავე ფარგლებით მიიღწევა, რაც მოსალოდნელი იყო ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების პირობებში. თუ მოცემულ ვითარებაში სხვა სახელშეკრულებო მიზანი არ გამოიკვეთება, გარდა მოგების მიღებისა, მაშინ გასაზიარებელია ზიანისა და პირგასამტეხლოს შეჯამებული დაკისრების უარყოფა უსაფუძვლო გამდიდრების დაუშვებლობიდან გამომდინარე.⁵⁴

6. შესრულების ინტერესის შინაარსობრივი ფარგლები-სა და მნიშვნელობის, ასევე ვალდებულების დარღვევასთან პირგასამტეხლოს გონივრული შეუსაბამობის მტკიცების ტვირთი

თვით საერთო სამართლის ქვეყნებში, შესრულების ინტერესის დაზღვევის ფუნქციამ იმდენად დიდი დატვირთვა მოიპოვა პირგასამტეხლოს არსის განმარტებისას, რომ მან დაუკარგა მნიშვნელობა წესს პირგასამტეხლოს წინასწარ შეფასებულ, სავარაუდო ზიანად და ჯარიმად კლასიფიკაციის შესახებ. „თრეთელი აღნიშნავდა, რომ წინასწარ ნავარაუდევ ზიანად და ჯარიმად ვალდებულების დარღვევისთვის განსაზღვრული ფულადი თანხის კლასიფიკაციის წესმა ვერცერთი სამართლებრივი სამყაროს უპირატესობა მოიპოვა – ვერ უზრუნველყო სამართლებრივი განსაზღვრულობა იმ სისტემებისგან განსხვავებით, სადაც ჯარიმების მკაცრი აღსრულება ხორციელდება და ვერც მოქნილობა მოიპოვა პირგასამტეხლოს ოდენობის შემცირების მექანიზმის არარსებობის გამო“.⁵⁵

უცხოურ დოქტრინასა და პრაქტიკაში მოვალის ინტერესების დაცვის ინდიკატორად შესრულების ინტერესის დამზღვევა ფუნქციამ წამოიწია წინა პლანზე, რამაც გამოორიცხა პირგასამტეხლოს ჯარიმად კვალიფიციერება და შესაბამისად, აღსრულებლობა.⁵⁶ ამდენად, თვით საერთო სამართლის ქვეყნებში, სადაც ხელშეკრულების შესრულება კო-

ნტინენტური სამართლისათვის ნიშანდობლივი განსაკუთრებული დაცვის რეჟიმით არ სარგებლობს, აღსრულებად და ჩაითვალა პირგასამტეხლო, რომელიც შესრულების ინტერესის უზრუნველყოფის და ვალდებულების დარღვევის შემთხვევებში მექანიზმად წარმოდგება სახელშეკრულებო ორგანიზმში. „ასეთი პირობის გაბათილება არ უნდა მოხდეს, არამედ ცალკეულ შემთხვევებში შეიძლება ჩაითვალოს ზიანის ანაზღაურების ოდენობაში,“⁵⁷ თუ ორივე მათგანის მიზანი სახელშეკრულებო ინტერესის ერთი და იმავე სემენტის კომპენსირებისკენაა მიმართული. ამასთან, ნომინალური ზიანი (მაგალითად, მინიმალური საანაბრე პროცენტი), რომელიც ბუნებრივია სრულად არ შეესატყვიება მოსალოდნელ სახელშეკრულებო ინტერესს (expectation interest) – ხელშეკრულების შესრულებით ნავარაუდევ შემოსავალს, შესრულების თანმდევ ფინანსურ ინტერესს, რომლის დასაბუთება ვერ ხდება მტკიცების ტვირთის მკაცრი სტანდარტის გამო, კომბინირებადი უნდა იყოს პირგასამტეხლოსთან, რომელსაც თავისი დოგმატური არსით აქვს რესურსი შესრულების ინტერესის უზრუნველყოფი ფუნქცია შეასრულოს, თუ უფრო მეტის დაკმაყოფილება ზიანის ანაზღაურების კომპენსატორული მექანიზმით მიუღწეველია.

სამართლებრივი სისტემების ვექტორი ამჟამად მიპყრობილ იქნა ახალი კონცეპტუალური მიდგომისკენ, რომლის თანახმად, პირგასამტეხლოს ანალიზი შესრულების ინტერესის მაკომპენსირებელ სამართლებრივ მექანიზმებთან კავშირში უნდა განხორციელდეს, რაც გულისხმობს პირგასამტეხლოს დაკისრების საკითხის ახლებურ გააზრებას, შესწავლას კრედიტორის შესრულების ინტერესის კონტექსტში და შედეგად, ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის მეტ პატივისცემას⁵⁸ მოსამართლეთა მხრიდან.

შესრულების უზრუნველყოფის/კომპენსირების ფუნქციის ზიანის მიზანში მოაზრების თავამედროვე მზარდმა ტენდენციამ მეცნიერები მიიყვანა იმის აღიარებამდე, რომ სამართალი არ არის ფასების, ტარიფების წყება, რომელთა სანაცვლოდ შესაძლებელია ვალდებულების დარღვევის შე-

⁵⁴ უსაფუძვლო გამდიდრების დაუშვებლობის შესახებ იხ.: ჯანტურია ლ., მოიძე ბ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მე-3, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი 2001, 460; Leible S., Lehmann M., European Contract Law and German Law, 2014, 527. ასევე იხ.: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 07 ოქტომბრის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-459-438-2015; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 24 ოქტომბრის განჩინება საქმეზე: №ას-307-291-2011.

⁵⁵ Treitel G.H., Remedies for Breach of Contract, vMhren (ed.) International Encyclopedia of Comparative Law, Vol. VII, Chapter 16, Tübingen, Leiden, Boston, Mohr Siebeck, Martinus Nijhoff Publishers, 2001, წიგნი: Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenzler I. (Series Editor), 2011, 107.

⁵⁶ Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenzler I. (Series Editor), 2011, 92.

⁵⁷ Ruxley Electronics and Construction Ltd v Forsyth; Laddingford Enclosures Ltd v Forsyth [1995] 3 All ER 268; Coote B., Contract Damages, Ruxley, and the Performance Interest, The Cambridge L.J., Vol.56, Issue 1, 1997, 561; Jobson v. Johnson, [1989] 1 WLR 1026 (CA), წიგნი: Thorpe C. P., Bailey J. C. L., Commercial Contracts, a Practical Guide to Deals, Contracts, Agreements and Promises, Kogan Page Limited, London, 1999, 186; Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenzler I. (Series Editor), 2011, 93.

⁵⁸ Attorney General v. Blacke [2001], 1 AC 268 [HL], <<https://lawcasesummaries.com/wp-content/uploads/kalins-pdf/singles/attorney-general-v-blake-2001-1-ac-268.pdf>>, იხ. წიგნი: Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenzler I. (Series Editor), 2011, 95.

წყნარება⁵⁹. სამართლებრივი დაცვის მექანიზმის, [მ/შ ზიანის]⁶⁰ მიზანია, მოახდინოს შესრულების ვინდიკაცია და არა მისი ჩანაცვლება⁶¹.

ზიანის ანაზღაურებასთან შედარებით (დამატებითი შესრულების ფორმით გამოხატული) შესრულების ინტერესის პრიმატის აღიარებისკენ გადაიხარა თვით საერთო სამართლის სისტემაც, რაც ეფექტიანი დარღვევის დოქტრინის საფუძლიანი კრიტიკით გამოიხატა.⁶² ანგლო-ამერიკული სამართლისთვის პარადიგმულად მახასიათებელი დოქტრინა, რომელიც „ამართლებს“ ვალდებულების დარღვევას, თუ ხელშეკრულების ერთ მხარეს (ა-ს) შეუძლია მეტად მომგებიანი გარიგების დადება მესამე პირთან (გ-სთან) და მისი თავდაპირველი კონტრაქტის (ბ-ს) კომპენსირება შესრულების ნაცვლად ზიანის ანაზღაურებით, უარყოფილ იქნა არაერთი საფუძვლით⁶³ და გაძლიერდა დოქტრინისა და სამოსამართლეო პრაქტიკის მისწრაფება მოსალოდნელი სახელშეკრულებო ინტერესის (expectation interest) დაცვისკენ⁶⁴. ეფექტიანი დარღვევის დოქტრინა აღიარებულ იქნა საერთოებრივ ჯანსაღი ბიზნეს გარემოსთვის, რომელმაც უნდა წახალისოს ბაზრის ეფექტიანი ფუნქციონირება. თუ სამართალი თავის მხრივ წახალისებს დარღვევას, ის ვერ გახდება ინვესტირების ხელშემწყობი.⁶⁵ უფრო მეტიც, დანიელ ფრიდმანი, როგორც შესრულების ინტერესის უზენაესობის მომხრე მეცნიერი, „ეფექტიანი დარღვევის შეწყნარებით საბაზრო ურთიერთობების მოშლის, რღვევის საფრთხეზე საუბრობს“⁶⁶, რასაც გამოიწვევს ინვესტირებათა შეწყვე-

ტა და ვალდებულების შეუსრულებლობით აღმოცენებულ მრავალრიცხოვან დავებზე გაზრდილი სამართალწარმოების ხარჯები.⁶⁷

ეფექტიანი დარღვევის დოქტრინის „არაეფექტიანობისა“ და ვალდებულების იურიდიულ ბუნებასთან მისი წინააღმდეგობრივი ბუნების აღიარებამ, განაპირობა არათუ კონტინენტური სამართლის სისტემის, არამედ საერთო სამართლის ქვეყნებში „პირგასამტეხლოს იმ ფუნქციის გაძლიერება, რომელიც შესრულების დაზღვევას, უზრუნველყოფას გულისხმობს.“⁶⁸ ეფექტიანი დარღვევის დოქტრინის ეკონომიკურმა ანალიზმა თვით ეფექტიანობის საწინააღმდეგო დასკვნამდე მიიყვანა იურიდიული სამყარო და ამის საპირწონედ გააძლიერა მოსაზრება, რომ სწორედ „პირგასამტეხლოს ინსტიტუტს, როგორც დარღვევის შემაკავებელ მექანიზმს, აქვს ეკონომიკური ეფექტიანობის“⁶⁹ სამართლებრივი და ეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფი მიზანი. პირგასამტეხლოს შესრულების ინტერესზე ორიენტირებული გაგება მეტად შესაბამეა იმ სამართლებრივი სისტემის სულისკვეთებას, სადაც შესრულება სამართლებრივი დაცვის თვალსაზრისით განსაკუთრებული სიკეთე და, ამდენად, დამატებითი შესრულება მეორეულ მოთხოვნათა სისტემის იერარქიულ სათავეშია.

იმ აღიარებული ტენდენციის გათვალისწინებით, რომ პირგასამტეხლოს გონივრული ოდენობის ანალიზისთვის უკვე გადაწყვეტი აღარ არის ზიანის წინასწარგანსაზღვრულ, წინასწარნავარაუდებ ოდენობასთან შესაბამისობის ტესტი, შესაძლებელია გონივრულად ჩაითვალოს პირგასამტეხლო (ზიანზე მეტი თუ ნაკლები), რომელიც თავისი ოდენობით შესაბამისობაშია უზრუნველყოფილი შესრულების ინტერესის ფარგლებთან (მაგალითად, კლიენტურის დაკარგვის ხელყოფილ ინტერესთან). აქ გასათვალისწინებელია, რომ თუ ერთსა და იმავე ინტერესის, მაგალითად უნაკლო შესრულების მიღების, კომპენსირება ხდება დადასტურებული ზიანის ანაზღაურების მექანიზმით, მაშინ ბუნებრივია ზიანის ოდენობაში უნდა ჩაითვალოს ნაკლიანი შესრულებისთვის განსაზღვრული პირგასამტეხლოც. ამ თვალსაზრისით, ორი დაცვის მექანიზმი ერთ სახელშეკრულებო ინტერესს ფარავს. ზიანის მტკიცების ტვირთი კი შემცირდება პირგასამტეხლოს ოდენობის პროპორციით. პირგა-

⁵⁹ *Hachem P.*, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, *Schwenzer I. (Series Editor)*, 2011, 104, შემდგომი მითითებით: *Friedmann D.*, The Efficient Breach Fallacy, 18 J. Leg. Stud., 1989, 19.

⁶⁰ ავტორისეული ჩანართი.

⁶¹ *Friedmann D.*, The Efficient Breach Fallacy, 18 J. Leg. Stud., 1989, 1.

⁶² *nb.*: Markovits D., Schwartz A., (In)Efficient Breach of Contract, Parisi, F. (ed.), *Oxford Handbook of Law and Economics*, Oxford University Press, 2017 (Forthcoming), *Yale Law & Economics Research Paper No. 539*; Al-Tawil T., *The Efficient Breach Theory, The Moral Objection*, *Griffith Law Review*, Vol. 20, Issue 2, 2011, 1-28; *Friedmann D.*, *The Efficient Breach Fallacy*, 18 J. Leg. Stud., 1989.

⁶³ *nb.* *Warkol C.S.*, Resolving the Paradox between Legal Theory and Legal Fact: The Judicial Rejection of the Theory of Efficient Breach, *Cardozo L. Rev.*, Vol.20, 1998, 321-353; *Al-Tawil T.*, The Efficient Breach Theory: The False Assumptions and Reasons, 27 *Journal of Contract Law*, 2011, 1-28, <https://www.researchgate.net/publication/306448372_The_Efficient_Breach_Theory_The_False_Assumptions_and_Reasons>.

⁶⁴ *Markovits D.*, *Schwartz A.*, The Myth of Efficient Breach: New Defenses of Expectation Interest, 97 *Va. L. Rev.*, 2011, 1939-2008, in *Yale Law School Legal Scholarship Repository*, Faculty Scholarship Series, 4728, <https://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/4728/?utm_source=digitalcommons.law.yale.edu%2Ffss_papers%2F4728&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages>

⁶⁵ *Hachem P.*, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, *Schwenzer I. (Series Editor)*, 2011, 105.

⁶⁶ *Friedmann D.*, The Efficient Breach Fallacy, *The J. of Leg. Stud.*, Vol. 18, No. 1, 1989, 7.

⁶⁷ „დაარღვივე ვერ, დასაბუთე შემდგომ“ — Corbin on Contracts, A Comprehensive Treatise on the Rules of Contract Law, Vol. XI Damages Newark / San Francisco, Lexis Nexis Mathew Bender, 2005, 79, წიგნში: *Hachem P.*, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, *Schwenzer I. (Series Editor)*, 2011, 105.

⁶⁸ *Hachem P.*, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, *Schwenzer I. (Series Editor)*, 2011, 105.

⁶⁹ იქვე, 106.

სამტეხლოს ოდენობის გამოკლებით დარჩენილი ზიანის მტკიცების ტვირთი კრედიტორს აწევს.⁷⁰

პირგასამტეხლოს ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში ფუნქციის მოქმედება იმით ვლინდება, რომ მოვალე ჯეროვან შესრულებაში ახდენს დიდი რესურსის ინვესტირებას,⁷¹ იმგვარად ანაწილებს შეუსრულებლობის რისკებს, რომ ხელს უწყობს მათ მინიმიზაციას. ამასთან, მაღალი პირგასამტეხლოს რისკის აღებით, მოვალემ კრედიტორთან შეიძლება მოილაპარაკოს უფრო მაღალი სახელშეკრულებო ფასი.⁷²

მხარის კონკრეტული ვალდებულების შეუსრულებლობისთვის მაღალი პირგასამტეხლოს განსაზღვრა ხელშეკრულებაში უკვე არის ამ ვალდებულების მნიშვნელოვან ინტერესად შერაცხვის საწყისი ინდიკატორი. კონკრეტული ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის პირგასამტეხლოს დადგენით მოვალე ხელშეკრულებაშივე მიაწინებს კონკრეტული პირობის ჯეროვნად შესრულების მოლოდინზე და პირგასამტეხლოს ფულადი ოდენობით გამოხატავს მისი დარღვევის მნიშვნელობას შესრულების ინტერესზე ზემოქმედების თვალსაზრისით. კრედიტორს ფულადი⁷³ პირგასამტეხლოს თაობაზე წერილობითი შეთანხმებისა⁷⁴ და ვალდებულების ბრალეული⁷⁵ დარღვევის მტკიცების ტვირთი აქვს.⁷⁶ პირგასამტეხლოს ოდენობა მტკიცებას არ საჭიროებს⁷⁷, რაზეც საკანონმდებლო, დოქტრინული და სასამართლო-საქონლური ხედვა ურთიერთთანხმავდრია. თუმცა, ანალიზს საჭიროებს, რა შინაარსის, ელემენტების მომცველია ვალდებულების დარღვევის წინაპირობის მტკიცების ტვი-

რთი. მოვალის მხრიდან პირგასამტეხლოს ოდენობის შეცვლების უფლებისა და პირგასამტეხლოს მოდიფიცირების სასამართლო-საქონლური უფლებამოსილების გათვალისწინებით, მნიშვნელოვანია კრედიტორმა ვალდებულების დარღვევის წინაპირობის მტკიცების პროცესში წარმოაჩინოს არა მხოლოდ დარღვევის შემადგენლობის, როგორც ობიექტური ფაქტის⁷⁸, არსებობა, არამედ დარღვევის ზეგავლენა სახელშეკრულებო ინტერესის ხელყოფაზე, რაც ფაქტობრივად ვალდებულების დარღვევის შინაარსის, შემადგენლობის მტკიცების ანალიზის დროს, ჯეროვანი შესრულების გამო-რიცხვის, დარღვევის მნიშვნელობისა და ხარისხის შეფასებას გულისხმობს კრედიტორის მხრიდან. ამდენად, ვალდებულების დარღვევის წინაპირობის მტკიცების ტვირთი უნდა აერთიანებდეს ამ წინაპირობის ობიექტურ (ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების არარსებობის, როგორც ვალდებულების დარღვევის ფაქტის) და სუბიექტურ ელემენტებს⁷⁹ (ვალდებულების დარღვევის მნიშვნელობა, ხარისხი და მიმართება სახელშეკრულებო ინტერესის ხელყოფის მასშტაბთან. შესაძლებელია ამ კონტექსტში მოაზრებულ იქნეს გულისხმიერების ვალდებულების დარღვევის წარმოჩენაც მეორე მხარის სახელშეკრულებო ინტერესის უგულვებელყოფასთან მიმართებით). ამიტომაცაა, რომ ერთი ეტაპია ვალდებულების დარღვევის, როგორც ობიექტური ფაქტის, არსებობა და მეორეა მისი შინაარსის, მნიშვნელობისა და ხარისხის შეფასება, რომელიც არა მხოლოდ საერთაშორისო-სამართლებრივ, არამედ ეროვნულ პრაქტიკაშიც გავლენას ახდენს სამართლებრივი დაცვის საშუალებების გამოყენების მასშტაბზე - კერძოდ, რა ოდენობით უნდა მოხდეს პირგასამტეხლოს დაკისრება, დასაშვებია თუ არა ხელშეკრულებიდან გასვლა და ა.შ. პირგასამტეხლო ვალდებულების დარღვევის მნიშვნელობის საფასურის გამოხატულებაა მხარეთა მხრიდან.

მიზანშეწონილია ასევე მხარის მიერ ვალდებულების დარღვევის წინაპირობის მტკიცებამ, დარღვევის შინაარსის, საერთო სახელშეკრულები ინტერესის განუხორციელებლობაზე ვალდებულების დარღვევის ზემოქმედების მასშტაბის, ვალდებულების დარღვევის მნიშვნელობის შეფასების ნაწილიც მოიცავს, რაც რამდენიმე მიმართულებით შეიძლება აღმოჩნდეს ეფექტიანი:

1. სახელშეკრულებო ინტერესის შინაარსობრივი ფარგლების მტკიცების ტვირთის კრედიტორზე დაკისრებით, მოვალის მიერ პირგასამტეხლოს ოდენობის შეცვლებისას

⁷⁰ Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht, C.H.Beck München, 2010, 111, მითითებულია: *მესხიშვილი ქ.*, პირგასამტეხლო თეორიული ასპექტები, ჟურნ. „ქართული ბიზნეს სამართლის მიმოხილვა“, მე-3 გამოცემა, 2014, 22.

⁷¹ Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenzler I. (Series Editor), 2011, 107.

⁷² იქვე, 107, 114.

⁷³ ქართულ სამართალში პირგასამტეხლო შესაძლებელია დადგინდეს მხოლოდ ფულადი სახით. იხ. *ჭანტურია ლ.*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, თბილისი, 2012, 244.

⁷⁴ პირგასამტეხლოს, როგორც ფორმალურად ვალდებულო გარიგების თაობაზე იხ. *ძლიერიშვილი ზ., ცერცვაძე გ., რომაქიძე ი., სვანაძე გ., ცერცვაძე ლ., ჯანაშია ლ.*, სახელშეკრულებო სამართალი, თბილისი, 2014, 594; *ჭანტურია ლ., გიბიძე ბ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მე-3, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2001, 491.

⁷⁵ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 24 თებერვლის გადაწყვეტილება №2ბ/3112-14. ბრალეული დარღვევის, როგორც პირგასამტეხლოს წინაპირობის შესახებ იხ. ასევე: Janoschek, Beck'scher Online-Kommentar, BGB Stand, 01.05.2014, Edition 31, &339, Rn.3-6, მითითებულია: *მესხიშვილი ქ.*, პირგასამტეხლო (თეორიული ასპექტები, სასამართლო პრაქტიკა), ჟურნ. „ქართული ბიზნეს სამართლის მიმოხილვა“, III გამოცემა, თბილისი, 2014, 20.

⁷⁶ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2014 წლის 4 მარტის განჩინება №2ბ/5911-13, 4.1.

⁷⁷ *მესხიშვილი ქ.*, პირგასამტეხლო, თეორიული ასპექტები, სასამართლოს ელექტრონული ბიბლიოთეკა, 6, <http://www.library.court.ge/upload/pirgasamtekhlo_k.meskhishvili.pdf>, [15.02.2020].

⁷⁸ კონტინენტურსამართლებრივ სივრცეში, მათ შორის ვალდებულებითი სამართლის ფუნდამენტური რეფორმის შემდგომდროინდელ (2001-დან) გერმანულ სამართალში, ვალდებულების დარღვევის არსებობა ობიექტური კრიტერიუმის საფუძველზე დგინდება და გულისხმობს ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების მთლიანად ან ნაწილობრივ შეუსრულებლობის, როგორც ობიექტური ფაქტის, დადასტურებას. იხ. *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A.*, The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 387.

⁷⁹ *თოდუა მ. (რედ.), გაგუა ი.*, ბიზნესდავები და სასამართლო პრაქტიკა, თბილისი, 2017, 55.

სასამართლოს სახელმძღვანელოდ ექნება კრედიტორის, ე.ი. თავად იმ პირის ხედვა, ნება ვის მიმართაც დაირღვა ვალდებულება, თუ რა ხარისხისააა შეუსრულებლობა და რა მნიშვნელობის მქონე აღმოჩნდა დარღვევა მისთვის სახელშეკრულებო ინტერესის განუხორციელებლობის თვალსაზრისით. ბუნებრივია, სასამართლო მხარის მიერ ვალდებულების დარღვევის ხარისხის შეფასების გარეშე განმარტავს ხელშეკრულებას და ცდილობს ვალდებულების დარღვევა სახელშეკრულებო ინტერესთან შეწონვით შეაფასოს, თუმცა სახელშეკრულებო თავისუფლების პრინციპის მაქსიმალური სტიმულირების მიზნით, უმჯობესია თავად მხარემ წარმოადგინოს სახელშეკრულებო მოლოდინის, ინტერესის და მისი რღვევის ინდიკატორები, რომელიც იქნება სასამართლოს ორიენტირი ხელშეკრულების მიზნის განმარტების პროცესში პირგასამტეხლოს ოდენობის განსაზღვრისთვის. კერძოდ, თუ რა ფარგლებით უნდა იტვირთოს პირგასამტეხლომ ხელყოფილი შესრულების ინტერესის კომპენსირების ფუნქცია (ბუნებრივია, ზიანით კომპენსირებული ნაწილის გათვალისწინებით).

2. რახან მოვალეს ენიჭება პირგასამტეხლოს ოდენობის კვალიფიციური შეცილების უფლება,⁸⁰ ხოლო სასამართლოს მისი შემცირების უფლებამოსილება – მნიშვნელოვანია კრედიტორის ვალდებულების დარღვევის ნაწილში წარმოდგენილი შეფასება დარღვევის მნიშვნელობასთან, ხანგრძლივობასთან⁸¹ და დარღვეულ სახელშეკრულებო ინტერესთან მიმართებით, რაც კრედიტორს მისცემს კვალიფიციურ შესაძლებლობას შეამციროს სასამართლოს მიერ პირგასამტეხლოს ოდენობის შემცირების პერსპექტივა. სასამართლოს ხელშეკრულების განმარტების პროცესში სახელმძღვანელოდ ექნება არა მხოლოდ მოვალის კვალიფიციური შეცილება პირგასამტეხლოს ოდენობის არაგონივრულობის შესახებ, არამედ კრედიტორის პერსპექტივიდან წარმოჩენილი მისივე სახელშეკრულები ინტერესის რღვევის ხარისხი.

ასევე, მიზანშეწონილია, პირგასამტეხლოს შემცირების მოთხოვნა დაკავშირებულ იქნეს მოვალის კვალიფიციურ შედავებასთან.⁸² მტკიცების ტვირთის გაზიარება, ერთი მხრივ, მოვალის მიერ პირგასამტეხლოს არაგონივრულობის თაობაზე და, მეორე მხრივ, კრედიტორის მიერ ვალდებულების დარღვევის მნიშვნელობისა და წერილობით შე-

თანხმებული პირგასამტეხლოს გონივრულობისა და დარღვევასთან ადეკვატურობისა, სასამართლოს სახელშეკრულებო თავისუფლების ფარგლებში ლეგიტიმური და დასაშვები ფარგლებით „შეჭრის“ უფლებამოსილებას მიანიჭებს. თუ პირგასამტეხლოს ოდენობის შემცირების მოთხოვნა კვალიფიციური შედავების ფორმით არ მოხდება, მაშინ სასამართლოს ხელთ აქვს მხოლოდ კრედიტორსა და მოვალეს შორის შეთანხმებით, სახელშეკრულებო თავისუფლებით გამყარებული ნება – მოთხოვნილი პირგასამტეხლოს სახით და კრედიტორის მიერ დასაბუთებული დარღვევა, როგორც პირგასამტეხლოს დაკისრების წინაპირობა.⁸³

მოსამართლეს პირგასამტეხლოს ოდენობის შემცირების პროცესში სხვადასხვა ფაქტორის გათვალისწინებასთან ერთად აუცილებლად მოეთხოვება, რომ ვალდებულების დარღვევის ხარისხის შეფასება⁸⁴ მოახდინოს მხარეთა სახელშეკრულებო ინტერესის განმარტების კონტექსტში. კვალიფიციური შედავების გარეშე შეუძლებელია დადგინდეს რამდენად არაგონივრული, შეუსაბამოა პირგასამტეხლოს ოდენობა სახელშეკრულებო ინტერესის ხელყოფის მასშტაბთან. ამდენად, როგორც ვალდებულების დარღვევის მნიშვნელობა, სახელშეკრულებო ინტერესის შინაარსისა და ფარგლების განმარტება და დადგენილ პირგასამტეხლოს ოდენობასთან მისი ადეკვატურობა (კრედიტორის მტკიცების ტვირთი), ისე ვალდებულების დარღვევის ხარისხის შეუსაბამობა პირგასამტეხლოს ოდენობასთან (მოვალის მტკიცების ტვირთი) არის უმნიშვნელოვანესი შეფასებითი კატეგორიები, რომელზეც თავად მხარეებმა უნდა შეუქმნან მოსამართლეს დასაბუთებული წარმოდგენა და მიანიჭონ მას მხარეთა ნების განმარტების შესაძლებლობა, რაც ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის მაქსიმალიზაციას შეუწყობს ხელს.

მხარე, რომელიც მაღალი ოდენობის პირგასამტეხლომე თანხმდება, მიანიშნებს მისსავე სანდობაზე, ჯეროვნად შეასრულოს ვალდებულება და თავიდან აირიდოს ვალდებულების დარღვევა, რაც ხელს შეუწყობს სამოქალაქო ბრუნვის სტიმულირებას, ხელშეკრულებების დინამიურ გაფორმებას და სამოქალაქო ბრუნვის, ვაჭრობის განვითარებას.⁸⁵ „ინდივიდის სარგებელი კი საზოგადოების კეთილდღეობას ზრდას განაპირობებს“⁸⁶. სახელშეკრულებო სამართა-

⁸⁰ მესხიშვილი ქ., პირგასამტეხლო, თეორიული ასპექტები, სასამართლო პრაქტიკა, ჟურნ. „ქართული ბიზნეს სამართლის მიმოხილვა“, III გამოცემა, 2014, 23; იოსელიანი ნ., შეუსაბამოდ მაღალი სახელშეკრულებო პირგასამტეხლო და სასამართლოს როლი სამოქალაქო ინტერესების დაცვის სფეროში, თსუ იურიდიული ფაკულტეტი, „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2016, 63. იხ. ასევე იოსელიანი ნ., პირგასამტეხლო, „საქართველოს ნოტარიტი“, 2-3, 2005, 20.

⁸¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 12 სექტემბრის გადაწყვეტილება №ას-819-771-2012; 2014 წლის 26 დეკემბრის განჩინება №ას-270-254-2014; 2017 წლის 22 მაისის განჩინება №ას-337-315-2017.

⁸² მესხიშვილი ქ., პირგასამტეხლო (თეორიული ასპექტები, სასამართლო პრაქტიკა), 9-11, <http://www.library.court.ge/upload/pirgasamtekhlo_k_meskhishvili.pdf>, [23.02.2020]. მოვალე პირგასამტეხლოს თანხის უპირობოდ გადახდით არც მის შეუსაბამობას ხდის სადავოდ.

⁸³ Beatson J., Burrows A., Cartwright J., Anson's Law of Contract, Oxford, 2016, 602.

⁸⁴ რაოდენობრივი თვალსაზრისით შეფასებისა მნიშვნელოვანია მოვალის მიერ შესრულებული ვალდებულების მოცულობა. ამას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმ შემთხვევაში, როდესაც მოვალემ ხელშეკრულებით იკისრა სხვადასხვა ღირებულებისა და მნიშვნელობის მქონე „ვალდებულებების“ შესრულება. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 23 მაისის გადაწყვეტილება №ას-1031-992-2016.

⁸⁵ Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenger I. (Series Editor), 2011, 107.

⁸⁶ Kaldor N., Welfare Propositions of Economics and Inter - Personal Comparisons of Utility, 49 Econ J 549, 1938, 550; Rowan S.,

ლი კი ორიენტირებულია დაიცვას საზოგადოების კეთილდღეობა სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეთა გონივრულ, ეფექტიან და მართლზომიერ ქმედებათა წახალისებით. გონივრული და ეფექტიანია ქმედება, რომელიც მიზნად ისახავს სახელშეკრულებო მოლოდინის განხორციელებას, სარგებლიანობას ბრუნვის სხვა მონაწილეთათვის ზიანის მიყენების გარეშე.⁸⁷

7. შესრულების ინტერესით მოცული ვალდებულების შესრულების თანმდევი სახელშეკრულებო მიზნები და მათი ქონებრივ ზიანში გამოხატვის სირთულე

პირგასამტეხლოს როლი განსაკუთრებით დიდია იმ სამართლებრივ მართლწესრიგში, სადაც არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების თვალსაზრისით ნორმატიული რეალობა ძალიან მკაცრია. განსაკუთრებით რთულია მორალური ზიანის არსებობის მტკიცება კომერციული შინაარსის ხელშეკრულებებში, რომელშიც ასევე მოცულია არაქონებრივი ინტერესები.⁸⁸ კომერციული არსის მქონე ხელშეკრულების დარღვევამ შეიძლება გამოიწვიოს რეპუტაციული ზიანი,⁸⁹ თუმცა მას შეიძლება არ ჰქონდეს მატერიალური ზიანის გამოხატულება, ობიექტური ასახვა კომპანიის ფინანსურ ბალანსზე და მხოლოდ განგრძობითად, თანმიმდევრული, მაგრამ გრძელვადიან პერსპექტივაში არყვედეს კომპანიის ფინანსურ სტაბილურობას. ამიტომაც ცალკეულ შემთხვევაში რეპუტაციის ხელყოფის მატერიალური განზომილების დადგენა მტკიცების გონივრულ ტვირთს შეიძლება გასცდეს და მისი კომპენსირების მოთხოვნა მიუღწევადი აღმოჩნდეს. სწორედ ასეთ შემთხვევაში პირგასამტეხლო კომერციული ხელშეკრულების დარღვევის საფუძველზე ხელყოფილი არაქონებრივი ინტერესების დაცვასაც ემსახურება.

ყველაზე მნიშვნელოვანი არასამართლებრივი საბაზრო ძალაუფლება ალბათ რეპუტაციაა. სუბიექტის რეპუტაციასა და ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების პრაქტიკას შორის ძლიერი განმაპირობებელი კავშირია. ბიზნესის სანდო-

ობა, სამართლიანობა და მომხმარებელთა თვალში რეპუტაციული პრესტიჟი ერთ-ერთი ყველაზე ფასეული და (ამავე დროს რთულად შესაფასებელი) სიკეთე, აქტივია ბიზნეს სუბიექტისთვის.⁹⁰

პირგასამტეხლოს დაცვის სპექტრში მრავალფეროვანი სახელშეკრულებო ინტერესი ექცევა. პროდუქციის მიწოდების ვადის გადაცილებამ შესაძლებელია განაპირობოს მოსალოდნელ, თანმდევ გარიგებათა დადების შესაძლებლობის კარგვა, ანაზღაურების დაყოვნებამ – სავალუტო კურსის ცვლილებით გამოწვეული ზიანი, არქიტექტურული პროექტის დასრულების დაყოვნებამ შესაძლებელია მშენებელს მომგებიანი გარიგებები დააკარგვინოს, გამყიდველის მიერ ბავშვთა უკანონო შრომით წარმოებული პროდუქციის მიწოდებამ განაპირობოს ადამიანის უფლებათა დაცვის ორგანიზაციების პროტესტი მყიდველის მიმართ, რამაც გამოიწვიოს რეპუტაციის შელახვა მომხმარებელთა თვალში და პროფესიულ წრეებში, საქონლის დაწესებულ ზღვრულ თანხაზე ნაკლებ ფასად პროდუქციის რეალიზაციამ შეიძლება უარყოფითი გავლენა მოახდინოს დისტრიბუტორის საქონლის გასაღების ბაზარზე, წინასახელშეკრულებო ეტაპზე გამჟღავნებული ინფორმაციის კონფიდენციალურობის დარღვევამ მოსალოდნელია გამოიწვიოს კონკურენტი კომპანიების მიერ უფრო მომგებიანი სახელშეკრულებო პირობების შეთავაზება, რამაც წარმოშვას კონფიდენციალური ინფორმაციის თავდაპირველი მფლობელის მიერ გარიგებების უფრო ნაკლებსარფიანი პირობებით დადების გარდუვალობა, ცალკეული დავის გადაწყვეტის პროცედურის პრიორიტეტულად გამოყენების შესახებ სახელშეკრულებო დათქმის დარღვევა, როგორც წესი, გამოიწვევს დავის გადაწყვეტის პროცედურასთან დაკავშირებული ხარჯების ზრდას (იგულისხმება ძვირადღირებული დავის გადაწყვეტის პროცედურა სასამართლოში საქმისწარმოების სახით ან უფრო მომგებიანი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების მოლოდინის გაქარწყლება).

ყველა ხსნებულ შემთხვევაში სახეზეა ფინანსური ინტერესის ხელყოფა, მომგებიანი გარიგებების დადების დაკარგული შანსი, რეპუტაციის შელახვა, თუმცა ცალკეული სამართლებრივი სისტემა არ აღიარებს ან უმკაცრეს მატერიალურ თუ პროცესუალურ წინაპირობებს უყენებს ამ ინტერესების რღვევის ზიანად (პირდაპირი მატერიალური მნიშვნელობით) კვალიფიცირებას. ამ კატეგორიის ზიანის მტკიცების პროცესუალური სიმძიმე, ტვირთი, რომელსაც ცალკეული სამართლებრივი წესრიგი შეიძლება ითვალისწინებდეს, გამრდილ ხარჯებთანაც იქნება დაკავშირებული თუ ზიანის შეფასებისთვის ექსპერტული ცოდნის მქონე კვალიფიციური

Remedies for Breach of Contract, A Comparative Analysis of the Protection of Performance, Oxford University Press, 2012, 4, nb. ციტირება: Hicks J., The Foundations of Welfare Economics, 49 Econ J., 1939, 696.
⁸⁷ Rowan S., Remedies for Breach of Contract, A Comparative Analysis of the Protection of Performance, Oxford University Press, 2012, 4, nb. ციტირება: Pareto V., Manual of Political Economy, Kelley: New York NY, 1971,
⁸⁸ სამართლებრივ სისტემათა მიდგომების შესახებ კომერციული შინაარსის ხელშეკრულებების დარღვევით გამოწვეული არამატერიალური ზიანის ანაზღაურების საკითხის მიმართ nb. Christie P.R.H., Non-Pecuniary Loss in Commercial Contracts with Special Emphasis on the united nations Conventions on Contracts for the International Sale of Good (CISG), Alain Dupont, University of Cape town, department of Private Law International Trade, <https://open.uct.ac.za/bitstream/handle/11427/4601/thesis_law_dp_nala001.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
⁸⁹ მიუღებელი შემოსავლისა და ხელყოფილი რეპუტაციის, როგორც მატერიალური ზიანის კატეგორიების შესახებ nb. The Scope of the CISG Provisions on Damages, წიგნში: Schwenger I., Hachem P., Contract Damages - Domestic and International Perspectives Oxford, 2008, 97-102.

⁹⁰ Ulen T.S., The Efficiency of Specific Performance Toward a Unified Theory of Contract Remedies, Michigan Law Review, Vol. 83, No. 2, Nov. 1984, 347.

სპეციალისტის მოწვევა გახდება საჭირო.⁹¹ მოცემულ შემთხვევაში პირგასამტეხლოს არსში სახელშეკრულებო ინტერესის კომპენსირების ფუნქციის გააქტიურება კრედიტორის დაცვის მნიშვნელოვან საშუალებად წარმოდგება და ზემოგანხილული შემთხვევების მსგავსი სახელშეკრულებო ინტერესით დატვირთულ საქმეებში კიდევ უფრო სიფრთხილითაა გამოსაყენებელი პირგასამტეხლოს ოდენობის შემცირების სასამართლოსეული უფლებამოსილება, რომელიც უპირველესად დარღვეულ მოსალოდნელ სახელშეკრულებო ინტერესთან შეწონვით შეიძლება განხორციელდეს.

პირგასამტეხლოს მექანიზმით სახელშეკრულებო ინტერესის კომპენსირებისას, ბუნებრივია, მხედველობაშია მისაღები ზიანის ანაზღაურების კანონით გათვალისწინებული მექანიზმი რა ფარგლებითა და პროპორციით მოახდენს სახელშეკრულებო ინტერესის ანაზღაურებას. მნიშვნელოვანია საზგასმით აღინიშნოს, რომ სახელშეკრულებო ინტერესში მოაზრებულ უნდა იქნეს არა მხოლოდ კონკრეტული ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვალდებულებათა ჯეროვანი შესრულება, არამედ ის თანმდევი პერსპექტივა, რომელსაც ხელშეკრულების შესრულება გარანტირებულ ან ნავარაუდევ მოლოდინად აყალიბებს კრედიტორისთვის (კლიენტურის წრის გაფართოება, ბიზნეს წრეებში ინსტიტუციური რეპუტაციის ზრდა შემდგომი კომერციული კავშირების გაღრმავებისა და ბიზნესის მომგებიანობის ზრდის თვალსაზრისით). მსგავსი ინტერესები სახელშეკრულებო ინტერესის არეალში ექცევა, რამდენადაც ვალდებულებათა ჯეროვან შესრულებაზე დამყარებული ბიზნეს საქმიანობა წარმატებული ბიზნესის ინსტიტუციურ ისტორიას ქმნის, და ამდენად (მაგ. მეწარმე სუბიექტის მიმართ) ვალდებულების დამრღვევი მხარის მიერ მისი ვალდებულების შეუსრულებლობის თანმდევ და ბუნებრივად სავარაუდო შედეგად აღიქმება.

8. ვალდებულების დარღვევის შეკავების, შესრულების ინტერესის უზრუნველყოფისა და ზიანის კომპენსირების ფუნქციების ინტეგრირება პირგასამტეხლოს არსში

თავდაპირველად რომაულ სამართალში და თანამედროვე კონტინენტური სამართლის არაერთ მართლწესრიგშიც (მაგალითად, საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსში⁹²) შესრულების უზრუნველყოფი მიზანი პირგასამტეხლოს წამყვან არსობრივ, ფუქციურ მახასიათებლად იქნა აღიარებული.⁹³ თუმცა, შესრულების უზრუნველყოფი ფუნქციის არსებობა და კონკრეტული პირგასამტეხლოს დაკისრების პროცესში მისი პრიორიტეტული მოქმედების განმარტება სრულებითაც არ გამოირიცხავს პირგასამტეხლოს სხვა ფუნქციების, მაგალითად, მინიმალური ზიანის კომპენსირების, თანადროულ მოქმედებას ხელშეკრულების სხეულში. ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში აღიარებულია, რომ პირგასამტეხლო ერთდროულად განიხილება, როგორც ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის, ასევე სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ერთ-ერთი ფორმა.⁹⁴ პირგასამტეხლო წარმოადგენს ასევე ვალდებულების შეუსრულებლობის საფასურის ოდენობის გამორკვევის (განსაზღვრის) მექანიზმს. პირგასამტეხლოს მიზანია, მოვალეს უბიძგოს ვალდებულების შესრულებისკენ, არახელსაყრელი პერსპექტივის (ჯარიმის დაკისრება შეუსრულებლობისათვის) მოლოდინის გამოისობით და, ამასთან, წინასწარ განსაზღვროს შეუსრულებლობით გამოწვეული ზიანის მოცულობა.⁹⁵ პირგასამტეხლოს ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების უზრუნველსაყოფად პრევენციული დატვირთვა აქვს, ე.ი. პირგასამტეხლოს დაკისრების რისკი ფსიქოლოგიურად ზემოქმედებს ვალდებულ პირზე და აიძულებს ვალდებულება ჯეროვანად შეასრულოს. პირგასამტეხლოს ფსიქოლოგიური ზემოქმედების ეფექტი სწორედ იმით ვლინდება, რომ ვალდებულების დარღვევის⁹⁶ შემთხვევაში, ვალდებულ პირს რეპრესიული ხასიათის სანქცია ეკისრება.⁹⁷ პირგასამტეხლოს ფუნქცია ასევე განცდილი ზიანის მარტივად და სწრაფად ანაზღაურებით გამოისატება. იგი ერთგვარ სანქციასაც წარმოადგენს. ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში, სანქციად ქცეული პირგასამტეხლო ვალდებულ პირს უპირობოდ ეკისრება, მიუხედავად იმისა, განიცადა თუ არა კრედიტორმა ზიანი ამ დარღვევის შედეგად.⁹⁸ პირგასამტეხლოს სასამართლოსეული რეგულირება, რომელიც არ შეიძლება სახელშეკრულებო შეთანხმებით გამოირიცხოს,⁹⁹ ემსახურება კეთილსინდისიერების პრინციპის შენარჩუნებას გარიგების სხეულში, რათა პირგასამტეხლო მისი ოდენობიდან გამომდინარე არ გადასცდეს ამ ინსტიტუტის არსობრივ დანიშნულებას.

თანამედროვე ცივილისტური აზროვნების წამყვანი პოსტულატია, რომ ზიანის ანაზღაურებაც სახელშეკრულებო

⁹⁴ სასამართლოსათვის საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 420-ე მუხლით მინიჭებული დისკრეციული უფლებამოსილება მოითხოვს იმგვარ დასაბუთებას, რომ კრედიტორს სიმბოლურად კი არ მიეკუთვნოს მოვალის მიერ ვალდებულების დარღვევის ფაქტის გამო განცდილი ზიანის ანაზღაურება, არამედ – როგორც კონკრეტულ, ისე განზოგადებულ შემთხვევაში, მოვალეს დაეკისროს პასუხისმგებლობა რეალურად – ფინანსური სახით შეუსრულებელი ვალდებულების გამო. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 23 მაისის გადაწყვეტილება №ას-1031-992-2016.

⁹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 17 იანვრის განჩინება №ბს-740-734 (23-11).

⁹⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 3 დეკემბრის განჩინება საქმეზე: №ას-1397-1318-2012.

⁹⁷ *Staudinger/Rieble*, Vorb. §339-345, Rn 15-26; Schmidt in FS Heinrichs, S534; BGH NGZ, 1998, 608; *Staudinger/Rieble*, Vorb. §339, Rn 31. მითითებულია: *ძლიერიშვილის ბ., ცერცვაძე გ., რობაქიძე ი., სვანაძე გ., ცერცვაძე ლ., ჯანაშია ლ.*, სახელშეკრულებო სამართალი, თბილისი, 2014, 593.

⁹⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 23 მაისის გადაწყვეტილება №ას-1031-992-2016.

⁹⁹ *ძლიერიშვილის ბ., ცერცვაძე გ., რობაქიძე ი., სვანაძე გ., ცერცვაძე ლ., ჯანაშია ლ.*, სახელშეკრულებო სამართალი, თბილისი, 2014, 603.

¹⁰⁰ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2016 წლის 14 სექტემბრის გადაწყვეტილება №2ბ/1305-16. იხ. ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 28 დეკემბრის გადაწყვეტილება №ას-1560-1463-2012.

⁹¹ *Hachem P.*, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, *Schwenzer I. (Series Editor)*, 2011, 44.

⁹² საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის 1226-ე მუხლი.

⁹³ *Hachem P.*, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, *Schwenzer I. (Series Editor)*, 2011, 4.

ინტერესის კომპენსირებაზე ორიენტირებული. კერძოდ, ზიანის ანაზღაურების მიზანია, რამდენადაც ფულადი ფორმით შესაძლებელია აღნიშნულის მიღწევა, განახორციელოს შესრულების ინტერესის კომპენსირება.¹⁰¹ ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია შესრულების ეკონომიკური ღირებულების გამოთვლა, რათა ეკონომიკური ბალანსის კრიტერიუმში იქნეს დაკმაყოფილებული.¹⁰²

აქედან ლოგიკურად შეიძლება გამომდინარეობდეს დასკვნა, რომ პირგასამტეხლოს ფუნქციებს შორის მკაცრად დემარკაციული, მით უფრო ურთიერთგამომრიცხავი მიჯნა არც შეიძლება არსებობდეს, რადგან ეს ფუნქციები ერთიანი სახელშეკრულებო ინტერესის დაცვისა და კომპენსირების უზოგადეს მიზანში იყრის თავს. თვით საერთო სამართლის სისტემის მიდგომაც, რომელიც იცნობს სადამსჯელო ზიანის კატეგორიას, რეზისტენტულია პირგასამტეხლოს ფუნქციაში საჯარიმო ელემენტების აღიარების მიმართ. სამოსამართლეო პრაქტიკაშიც გაზიარებულ იქნა, რომ სასამართლომ არ უნდა დაუშვას ხელშეკრულების მხარის მიერ კონტრაპენტის დასჯა.¹⁰³ შესრულების ინტერესის კომპენსირების ფუნქცია განსაკუთრებით წარმოიხინდება მაშინ, როდესაც პირგასამტეხლო აჭარბებს ასანაზღაურებელი ზიანის

ოდენობას. ამ თვალსაზრისით, პირგასამტეხლოს ოდენობის კორექტირება დამდგარი ზიანის მოცულობამდე, პირგასამტეხლოს კომპლექსურ ცნებაში მხოლოდ ზიანის კომპენსირების ფუნქციის აღიარება იქნებოდა. ამიტომ მიდგომას რომელიც პირგასამტეხლოს ოდენობის კორექტირების ინდიკატორად ზიანის ფარგლებს ითვალისწინებს და ამცირებს პირგასამტეხლოს დამდგარი ზიანის მოცულობამდე, შესრულების ინტერესის კომპენსირების ფუნქციის დაკნინებამდე მივყავართ. წარმოვიდგინოთ შემთხვევა, როდესაც სასამართლო მხარეს მინიმალური საანაზღაურ პროცენტის ანაზღაურებას აკისრებს მაშინ როდესაც დაუდგენელია საკარგად მიუღებელი შემოსავლის ის ოდენობა, რომელსაც მხარე ხელშეკრულების შესრულების საფუძველზე აშენებულ კომერციულ ფართში ბიზნეს საქმიანობის მოწყობის შედეგად მიიღებდა.¹⁰⁴ მისაღები მოგების მტკიცების ტვირთი არარეალისტურად მაღალია დამწყები ბიზნესის შემთხვევაში. მოცემულ ვითარებაში მიუღებელი შემოსავლის ოდენობა, როგორც შესრულების მოსალოდნელი სახელშეკრულებო ინტერესი, რთულად დასაბუთებადია, მაგრამ დაკარგული ბიზნეს პარტნიორი და მასთან შეწყვეტილი თანამშრომლობის ხელშეკრულება აშკარად ცხადყოფს კრედიტორის ფინანსური დაზარალების ფაქტს. მიუღებელი შემოსავლის ანაზღაურების დაკისრება კი ხელშეკრულების ჯეროვანი შესრულების კონდიციაში ჩააყენებდა მხარეს და, ამდენად, ყველაზე უკეთ უზრუნველყოფდა პოზიტიური, მოსალოდნელი სახელშეკრულებო ინტერესის განხორციელებას. აუცილებლად უნდა გაეგვას ხაზი იმასაც, რომ მიუღებელ შემოსავალს ხშირად მხოლოდ დათვლადი ფულადი ინტერესის კომპენსირების რესურსი აქვს, რადგან ისეთი ინტერესის რღვევა როგორცაა გაწყვეტილი საქმიანი კავშირები, დაკარგული პოტენციური ბიზნეს პარტნიორები და კლიენტურა, ამგვარი ზიანის ფულადი სახით შეფასების სირთულიდან გამომდინარე, ზიანის ოდენობის ფარგლებში ვერ მოექცევა. ამ ფონზე მინიმალური საანაზღაურ პროცენტის დაკისრება მხოლოდ მინიმალური პრემიუმირებული ზიანის ანაზღაურებას უზრუნველყოფს, ის არ უთანაბრდება მიუღებელ შემოსავალს (არც ოდენობით და არც პარადიგმული არსით – ხელშეკრულების მიზანთან კავშირის არარსებობის გამო), არ აკომპენსირებს მოსალოდნელ სახელშეკრულებო ინტერესს, რომელიც ბიზნეს საქმიანობის მოწყობის, მოგების მიღების და არა ბანკის მინიმალური საანაზღაურ პროცენტის მოპოვების მიზნით იყო გამოხატული. პირგასამტეხლოს შემცირება ასანაზღაურებელი ზიანის (ამ შემთხვევაში მინიმალური საანაზღაურ პროცენტის) ოდენობამდე, მოსალოდნელი სახელშეკრულებო ინტერესის არასრული ფარგლებით განხორციელების და პირგასამტეხლოს შესრულების ინტერესის უზრუნველყოფი ფუნქციის უარყოფის ტოლფასი იქნებოდა.

¹⁰¹ *Robinson v Harman* [1848] 1 Ex 850, 855, 154 ER 363; *McKendrick E., Liu Q.*, Contract Law, Australian Edition, Palgrave, New York, 2015, 449; *Andrews N.*, Contract Law, 2nd ed., Cambridge University Press, 2015, 481-482; *Hondius E., Janssen A. (eds.)*, Disgorgement of Profits, Gain-Based Remedies Throughout the World, *Ius Comparatum Global Studies in Comparative Law*, Vol. 8, 2015, 200; *Fuller L., Perdue W.*, Reliance Interest in Contract Damages, *The Yale Law Journal*, Vol. 46, No. 1, 1936, 52-53; *Harder S.*, Measuring Damages in the Law of Obligations, Search for Harmonized Principles, Hart Publishing, Oxford and Portland Oregon, USA, 2010, 9-10; იხ. ასევე GCC, art. 411; BGB §249; *Friedmann D.*, The Performance Interest in Contract Damages, 111 *Law Quarterly Review*, 1995, 628-654; 55 (1880) LR 5 App Cas 25 (HL) 39; *Devenish Nutrition Ltd v Sanofi-Aventis SA (France)* [2008] EWC Civ 1086 [42] (Arden LJ); *Zimmermann R.*, Remedies for Non-performance, *The Revised German Law of Obligations Viewed against the Background of the Principles of European Contract Law*, Edin. L. Rev. 271, Vol. 6, 2002, 295.

¹⁰² *Hachem P.*, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, Rethinking Penalty and Liquidated Damages Clauses, *I. Schwenzler* (series ed.), International Commerce and Arbitration Vol. №7, Eleven International Publishing, The Netherlands, 2011, 89. იხ. ასევე, *Eisenberg M.A.*, Actual and -Virtual Specific Performance, the Theory of Efficient Breach, and the Indifference Principle in Contract Law, 93 *Cal L. Rev.*, 2005, 975; *Friedmann D.*, Economic Aspects of Damages and Specific Performance Compared in *Saidov D., Cunnington (eds.)*, Contract Damages: Domestic and International Perspectives, Oxford, Hart Publishing, 2008, 6 მითითებულია: *Hachem P.*, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, Rethinking Penalty and Liquidated Damages Clauses, *Schwenzler I. (series ed.)*, International Commerce and Arbitration Vol. № 7, Eleven International Publishing, The Netherlands, 2011, 89. *Barnett K.*, Accounting for Profit for Breach of Contract, Theory and Practice, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2012, 60. *Yorio E., Thel S.*, Contract Enforcement, Specific Performance and Injunctions, 2nd ed., Wolters Kluwer Law and Business, 2017, 1-2.1., 2013 Supplement.

¹⁰³ იხ. იქვე, *Robertson v. Driver's Trs.* (1881) 8 R 555 წიგნში: *Hachem P.*, Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, *Schwenzler I. (Series Editor)*, 2011, 46.

¹⁰⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 7 ოქტომბრის გადაწყვეტილება №სს-459-438-2015.

იმ შემთხვევაშიც კი როდესაც დადასტურებულია არათუ მინიმალური საანაბრე პროცენტრი, არამედ ასანაზღაურებელი მიუღებელი შემოსავალი, მაგრამ დაცვის, კომპენსირების მიღმა რჩება ბიზნეს პარტნიორების, პოტენციური კლიენტურის კარგით ხელყოფილი ან ბაზარზე დამკვიდრების განუხორციელები ინტერესები, პირგასამტეხლო არ უნდა იქნეს ჩათვლილი მიუღებელი შემოსავლის ოდენობაში, რადგან მის მიღმა ცალკე დაცვის ღირსი სიკეთე რჩება ზემოხსენებული განუხორციელებელი ინტერესების სახით. მოცემულ შემთხვევაში მიუღებელი შემოსავლის ანაზღაურებისა და პირგასამტეხლოს მექანიზმებით დასაცავი ინტერესები გამიჯნულია – მოგება ერთ შემთხვევაში, დარღვევით გამოწვეული რეპუტაციული რყევის, პარტნიორებისა და კლიენტურის კარგით ხელყოფილი ინტერესი – მეორე შემთხვევაში. პირგასამტეხლოს ოდენობა მსგავს შემთხვევებში გონივრულობის, შეუსაბამობის კონტროლის საერთო ტესტს უნდა დაექვემდებაროს. პირგასამტეხლოს შესაბამისობა, გონივრულობა კი უნდა შეფასდეს განუხორციელებელი სახელშეკრულებო ინტერესის რღვევის ხარისხის გათვალისწინებით და არა ზიანის იმ ოდენობასთან შექონვით, რისი დაკისრებაც მოხდა ნეგატიური ინტერესის კომპენსირების ან მინიმალური საანაბრე პროცენტის ანაზღაურების სახით.

დამდგარ ზიანთან პირგასამტეხლოს კუმულაციურად დაკისრების ნორმატიული დასაშვებობა უკვე იმის აღიარებაა, რომ მას მინიმალური ზიანის კომპენსირების მიზანთან ერთად შესრულებასთან დაკავშირებული არაფულადი შინაარსის ინტერესების, როგორც ერთიანი სახელშეკრულებო ინტერესის განუყოფელი და ხშირად წარმმართველი ნაწილის, კომპენსირების მიზანიც აქვს.¹⁰⁵ წინააღმდეგ შემთხვევაში ზიანის არსებობის დადასტურებისა გამორიცხული უნდა ყოფილიყო პირგასამტეხლოს კუმულაციური დაკისრება. სამართლებრივი სისტემები კი საუბრობენ არა პირგასამტეხლოს ზიანთან კომბინირების დაუშვებლობაზე, არამედ მისი შეცირების შესაძლებლობაზე. ეს შესაძლებლობა კი გამოყენებულ უნდა იქნეს მაშინ, როდესაც ინტერესის კომპენსირება ზიანის მექანიზმით სრულად ვერ აღადგენს დარღვეულ სახელშეკრულებო ინტერესს. უპირველესად მხარეთა ტვირთია შეაფასონ სახელშეკრულებო ინტერესის ფარგლები, მოცულობა, რათა სასამართლომ ზიანის ანაზღაურებისა და პირგასამტეხლოს მექანიზმს შორის შესაბამისად გაანაწილოს სახელშეკრულებო ინტერესის კომპენსირების ფუნქცია.

ის რომ პირგასამტეხლოს შესრულების ინტერესის კომპენსირების მიზანი აქვს, ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივი დაცვის მექანიზმის მსგავსად, ამაზე მიუთითებს უნიფიცირებული აქტების სამართლებრივი დიქტომიაც, სადაც პირგასამტეხლო ზიანის კარშია მოწესრიგებული. ეს მიუთითებს იმას, რომ პირგასამტეხლო კომპენსირების მექანიზმების სისტემის ინტეგრალური ნაწილია.¹⁰⁶ „სამართლებრივი სისტემები მხარეებს ანიჭებს შესაძლებლობას სახელშეკრულებოსამართლებრივი მექანიზმებით გაზარდონ სამართლებრივი დაცვის ფარგლები თუნდაც ეს სამართლებრივი მექანიზმები ზიანის ანაზღაურების უზოგადეს პრინციპებთან წინააღმდეგობას ავლენდეს.“¹⁰⁷ აღნიშნულ წინააღმდეგობაში იგულისხმება მტკიცების ტვირთის შემცირებული ფარგლები, ზიანის მტკიცების წინაპირობის სახით არარსებობა პირგასამტეხლოს დაკისრებისთვის. თუმცა, ვფიქრობთ, რომ ამის საპირწონედ მხარეს ვალდებულების დარღვევის ნაწილში სახელშეკრულებო ინტერესის ხელყოფის ხარისხის მტკიცების ტვირთი უნდა დაეკისროს, რადგან მხოლოდ ეს მისცემს სასამართლოს ობიექტურ შესაძლებლობას გონივრულად დაადგინოს პირგასამტეხლოსა და დამდგარ ზიანს შორის სახელშეკრულებო ინტერესის კომპენსირების ფარგლები.

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ სახელშეკრულებო ინტერესის ხელშეკრულებაში მკაფიოდ განსაზღვრის საფუძვლზე მხარეები დასაწყისშივე მიანიშნებენ თუ რომელი ფუნქციაა პირგასამტეხლოს არსში მეტად დომინანტური. თუ სახელშეკრულებო არაქონებრივი ინტერესის მაფორმირებელ კონკრეტულ სახელშეკრულებო პირობასთან მიმართებით გათვალისწინებულია პირგასამტეხლო, ეს უკვე გამოკვეთს შესრულების ინტერესის მაკომპენსირებელ ფუნქციას, რომელიც შეიძლება აფართოებდეს ზიანის ანაზღაურების მექანიზმთა სისტემის მიერ მინიჭებულ დაცვის გარანტიებს – ე.ი. ანიჭებდეს მხარეს კომპენსაციას იმ შემთხვევებში, როდესაც ზიანის ანაზღაურების კანონით გათვალისწინებული რეჟიმები შეიძლება არაეფექტიანი აღმოჩნდეს ზიანის ანაზღაურების მაღალი საკანონმდებლო მოთხოვნების ნორმატიული რეალობის გათვალისწინებით.

დოქტრინაში არსებობს მოსაზრება, რომ პირგასამტეხლოს შესაძლებელია ჰქონდეს პასუხისმგებლობის შეზღუდვის ფუნქცია, რომელიც შეიძლება გამორიცხავდეს ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივი დაცვის მექანიზმის გამოყენებას, რაც არ არის დამახასიათებელი პირგასამტეხლოს არცერთი სხვა ფუნქციისთვის. პირგასამტეხლოს პასუხი-

¹⁰⁵ ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპების 9:509 მუხლის თანახმად, თუ ვალდებულების დარღვევისათვის ხელშეკრულებით გათვალისწინებულია პირგასამტეხლო, მაშინ კრედიტორს აღნიშნულის მოთხოვნის უფლება ენიჭება მიუხედავად ფაქტობრივად დამდგარი ზიანის არსებობისა. 2. თუმცა, საწინააღმდეგო შინაარსზე სახელშეკრულებო შეთანხმების არსებობის მიუხედავად პირგასამტეხლო შესაძლებელია შემცირდეს თუ ის არსებითად შეუსაბამოა ზიანთან და სხვა გარემოებებთან.

¹⁰⁶ იხ. Art. 9:509 PECL, Art. 7.4.13 PICC, Art. III.- 3:712, DCFR, Art. 170 ECC წიგნში: *Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenzler I. (Series Editor), 2011, 47.*

¹⁰⁷ *Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenzler I. (Series Editor), 2011, 48.*

სმგებლობის შეზღუდვის ფუნქცია არ არის გაზიარებული და მხარდაჭერილი იურიდიულ დოქტრინაში,¹⁰⁸ მით უფრო რომ ზიანის ანაზღაურების გამორიცხვას წინასწარი სახელშეკრულებო შეთანხმებით ცალკეული მართლწესრიგი მკაცრ მოთხოვნებს უყენებს.¹⁰⁹

9. პირგასამტეხლოს განცალკევებული დადგენა ხელშეკრულების ცალკეული პირობის დარღვევასთან კავშირში და მისი მნიშვნელობა ერთიანი სახელშეკრულებო ინტერესის გამარტივებული განმარტებისთვის

პირგასამტეხლოს საკითხი განსაკუთრებული მნიშვნელობით იტვირთება ხელშეკრულებებში, სადაც ერთიანი სახელშეკრულებო ინტერესის მისაღწევად გათვალისწინებულია სხვადასხვა ინტერესით დატვირთული ცალკეული ვალდებულებები. აღნიშნული ვალდებულებები არის ერთიანი სახელშეკრულებო ინტერესის ცალკეული გამოვლინება, რომელიც კომპლექსურად უზრუნველყოფს ინტეგრალური შესრულების ინტერესის ფორმირებას. პირგასამტეხლო კი შესაძლებელია დაუკავშირდეს კონკრეტული ვალდებულების დარღვევას განცალკევებულად და, ამდენად, მისი ოდენობაც შეიძლება იყოს დიფერენცირებული შესასრულებელი ვალდებულების მნიშვნელობისა და მათ მიერ მოცული სახელშეკრულებო ინტერესის მასშტაბის გათვალისწინებით.

ასეთ შემთხვევაში მხარეები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ ცალკეული, ინდივიდუალური ვალდებულების მნიშვნელობის შეფასებას ერთიანი სახელშეკრულებო ინტერესის მიღწევისათვის.¹¹⁰ თუ პირგასამტეხლო შეთანხმებულია ზოგადად სახელშეკრულებო ვალდებულების ნებისმიერი დარღვევისათვის, მაშინ ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ესა თუ ის დარღვევა, ერთსა და იმავე ოდენობის პირგასამტეხლოს მოთხოვნას წარმოშობს, მაშინაც კი თუ ვალდებულებები განსხვავებულია მნიშვნელობით, შინაარსით¹¹¹, ქონებრივ თუ არაქონებრივ ინტერესებთან კავშირით, სახელშეკრულებო ინტერესის მიღწევაზე ზემოქმედების მასშტაბით და ა.შ. მოცემულ შემთხვევაში შესაფასებელია რომელი ვალდებულება უნდა ჩაითვალოს ხელშეკრულების არსის განმსაზღვრელად და რომელი არაარსებითი მნიშვნელობის მქონედ იმისთვის, რომ გადაწყდეს პირგასამტეხლოს გონივრული ოდენობით შემცირების საკითხი სასამართლოს მიერ.

ამ მოცემულობაში დარღვევის ხარისხთან¹¹², მნიშვნელობასთან პირგასამტეხლოს ოდენობის შეპირისპირება ნამდვილად არის სასამართლოს მიერ გამოსაყენებელი ეფექტიანი მექანიზმი, თუმცა თუ ხელშეკრულებაში ინდივიდუალურადაა გამოკვეთილი ცალკეული ვალდებულების დარღვევის თანმდევი პირგასამტეხლო, მოსამართლის მიერ პირგასამტეხლოს ოდენობის შემცირება უფრო მეტად მხარეთა მიერ წინასწარ განსაზღვრულ ინტერესებსა და მათ მიერ ცალკეული ვალდებულების მნიშვნელობის შეფასებაზე იქნება ორიენტირებული. აღნიშნული კი მეტად უზრუნველყოფს სახელშეკრულებო თავისუფლების სფეროში მოსამართლის ლეგიტიმური ჩარევის შესაბამისობას მხარეთა სახელშეკრულებო ინტერესის თანაზომიერ განხორციელებასთან.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პირგასამტეხლოს განცალკევებით დადგენა იმ ვალდებულებებისთვის, რომელთა დარღვევა არაქონებრივი ზიანის (შესაძლებელია თანმდევი ქონებრივი დანაკლისის შედეგებით) დადგომის საფრთხესთან არის დაკავშირებული (მაგალითად, რეპუტაციის შელახვა, კონფიდენციალურობის დარღვევა). ასეთ შემთხვევაში ინდივიდუალურად კონკრეტული ვალდებულებისთვის განსაზღვრული პირგასამტეხლო მისით უზრუნველყოფილი ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში არაქონებრივი ზიანის მტკიცების მიმე ტვირთს აარიდებს კრედიტორს. თუ რამდენიმე ტიპის ვალდებულების დარღვევისათვის გათვალისწინებული სხვადასხვა პირგასამტეხლო შეიკრიბება და მისი ოდენობა მნიშვნელოვნად გადააჭარბებს დამდგარ ზიანს, შესაბამისად, დღის წესრიგში დადგება პირგასამტეხლოს შეჯამებული ოდენობის გონივრულობის საკითხი. ამ შემთხვევაში არაქონებრივი, არაფულადი ინტერესების დარღვევისთვის ინდივიდუალურად განსაზღვრული პირგასამტეხლო გამოკვეთს რა მისით უზრუნველყოფილი ინტერესის მასშტაბს, მის მნიშვნელობასა და პროპორციას საერთო სახელშეკრულებო ინტერესის საზღვრებში, ასევე სხვა ვალდებულებებთან მიმართებას, დაეხმარება სასამართლოს პირგასამტეხლოს შემცირების საკითხის გადაჭრაში.

გასათვალისწინებელია ის რისკიც, რაც ახლავს ცალკეული ვალდებულებისთვის პირგასამტეხლოს დამოუკიდებლად, განცალკევებულ დადგენას. ასეთ შემთხვევაში თუ ხელშეკრულებით განსაზღვრული რამდენიმე ვალდებულება დაირღვევა, რომელთათვისაც ინდივიდუალურად იყო დადგენილი პირგასამტეხლო, შესაძლოა პირგასამტეხლო-

¹⁰⁸ იქვე, 48-49.
¹⁰⁹ ქართულ სამართალში დაუშვებელია განზრახ მიყენებული ზიანის ანაზღაურების უფლებაზე უარის თქმა წინასწარი სახელშეკრულებო შეთანხმებით (სამოქალაქო კოდექსის 395-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, 348-ე მუხლის „ვ“ ქვეპუნქტი).
¹¹⁰ *Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7)*, Eleven International Publishing, *Schwenzer I. (Series Editor)*, 2011, 74.
¹¹¹ *Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7)*, Eleven International Publishing, *Schwenzer I. (Series Editor)*, 2011, 75.

¹¹² პირგასამტეხლო უნდა იყოს დარღვევის თანაზომიერი, როდესაც მხედველობაშია მისაღები მხარეთა ფინანსური მდგომარეობა, მოსარჩელის ეკონომიკური ინტერესი. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 7 ოქტომბრის გადაწყვეტილება №ას-459-438-2015. იხ. ასევე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 14 ივნისის გადაწყვეტილება №ას-2-2-2016.

თა შეჯამებულმა რაოდენობამ არაგონივრულ ნიშნულს მიაღწიოს. მაგრამ ამ შემთხვევაში ცალკეულ ვალდებულებებთან მიმართული პირგასამტეხლო მაინც უკეთესად იძლევა სახელშეკრულებო ინტერესის შინაარსობრივი და ქონებრივი ფარგლების დადგენის შესაძლებლობას. კერძოდ, ცალკეული ვალდებულების დარღვევისთვის გათვალისწინებული პირგასამტეხლო უკეთესად ახდენს იმ სახელშეკრულებო სუბინტერესის კონფიგურაციას, რომელიც ერთიანი შესრულების ინტერესის ფარგლებში ექცევა და საბოლოოდ აფორმირებს ერთიან შესრულების ინტერესს, როგორც სისტემურ სიკეთეს.

აღნიშნული პერსპექტივიდან კიდევ ერთხელ დასტურდება, რომ როდესაც პირგასამტეხლოთა ჯამი აჭარბებს ზიანის ოდენობას, არ შეიძლება პირგასამტეხლოს ოდენობის მისადაგება, მიახლოება ზიანის ოდენობასთან (ე.ი. ზიანის წინასწარი შეფასების ტესტის გამოყენება) რამეთუ მხარეებმა გარანტიები სწორედ ცალკეული ვალდებულებით ნაგულისხმევი სახელშეკრულებო ინტერესის უზრუნველყოფისთვის გაითვალისწინეს და ეს ხელშეკრულების ცალკეულ ვალდებულებათა კონტექსტში ინდივიდუალური პირგასამტეხლოს დადგენით გამოხატეს.

10. დასკვნა

შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ პირგასამტეხლოს, როგორც შესრულების ინტერესის დაცვის სახელშეკრულებო მექანიზმს, შესრულების ინტერესის იმ პროპორციის დაცვა უმუქლია, რომელიც ხშირად შეიძლება არაკომპენსირებული დარჩეს მხოლოდ ზიანის ანაზღაურების მექანიზმების გამოყენების პირობებში. ამის მიზეზი შეიძლება უამრავი ფაქტორი იყოს. კერძოდ, განვითარებადი, არასტაბილური საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მიუღებელი შემოსავლის ოდენობის დადგენის კრიტერიუმად მსგავსი ბიზნესის საშუალო მოგების მაჩვენებლის გამოყენების არამიზანშეწონილობა, ამა თუ იმ სამართლებრივ სისტემაში ზიანისა და მისი სავარაუდოობის მტკიცების ტვირთის მაღალი სტანდარტი, მორალური ზიანის ანაზღაურების ნაკლებად აქტიური ან არაერთგვაროვანი სასამართლო პრაქტიკა, თუ შემზღუდავი ნორმატიული რეალობა.

მნიშვნელოვანია ხაზი გაესვას, რომ პირგასამტეხლოს შესრულების უზრუნველყოფი მიზანში არ შეიძლება მხოლოდ ვალდებულების დარღვევის შემაკავებელი ფუნქცია მოიხარებოდეს. ასეთ შემთხვევაში მოგვიწევდა იმის აღიარება, რომ პირგასამტეხლო მხოლოდ ვალდებულების შესრულების/დარღვევამდე ფაზაში ასრულებს მის ფუნქციურ დანიშნულებას. პირგასამტეხლოს, როგორც „მრავალსხეულოვანი ქიშკის“ დანიშნულება ინარჩუნებს მოქმედებას ვალდებულების დარღვევის ფაზაში არა მხოლოდ „მინიმალური ზიანის“ ანაზღაურების სახით, არამედ თავად შესრულების ინტერესის კომპენსირების ფუნქციის განხორციელებით. წინამდებარე წერილის ერთ-ერთი ძირითადი სათქმე-

ლი ისაა, რომ პირგასამტეხლოს არსობრივი მიზანი ორ ძირითად ფუნქციურ მიმართულებას მოიცავს – შესრულების უზრუნველყოფას და „ზიანის“ გამარტივებული ანაზღაურების დანიშნულებას. თუ პირგასამტეხლო გადააჭარბებს პრევენციული და მინიმალური ზიანის ანაზღაურების ფუნქციას, ის იძენს შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს სტატუსს.¹¹³

პირგასამტეხლოს არსში შესრულების უზრუნველყოფი მიზნის არსებობაზე მიანიშნებს ასევე პირგასამტეხლოს აქცესორული ბუნება.¹¹⁴ შესრულების უზრუნველყოფი მიზანი თავის მხრივ საკუთარ არსში აერთიანებს ორ ელემენტს: დარღვევის შემაკავებელ ფუნქციას – შესრულების ფაზაში, ვალდებულების დარღვევამდე და შესრულების ინტერესის კომპენსირებულ ფუნქციას – ვალდებულების დარღვევის შემდეგ. ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური როლი პირგასამტეხლოს სწორედ ვალდებულების ხელყოფით დაკარგული სახელშეკრულებო მოლოდინის, ინტერესის კომპენსირების ნაწილში აქვს. შესრულების ინტერესის კომპენსირების მიზანი აქვს ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივი დაცვის მექანიზმსაც, რაც სახელშეკრულებო სამართლის დოქტრინის მთავარ პოსტულატად იქცა. კერძოდ, სახელშეკრულებო სამართლის განვითარების შედეგი იმ ტენდენციითაც გამოიხატა, რომ გაფართოვდა სახელშეკრულებო ზიანის კონცეფცია და მან მოიცვა სახელშეკრულებო ინტერესის დაცვის, კომპენსირების მიზანი ვალდებულების დარღვევი პირის მიერ უფლებამოსილი კრედიტორის მიმართ.¹¹⁵ პირგასამტეხლო კი ამ სახელშეკრულებო ინტერესის კომპენსირების ამოცანის შესრულებაში იმ ფარგლებით ერთვება, რა ფარგლებითაც პოზიტიური სახელშეკრულები ინტერესის (მოსალოდნელი სახელშეკრულებო ინტერესის)¹¹⁶ კომპენსირება ზიანის ანაზღაურებისთვის მიუღწევადი რჩება. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ პოზიტიური სახელშეკრულებო ინტერესის განუხორციელებლობის პირობებში დასაშვებია პირგასამტეხლოსა და ნეგატიური ინტერესის კუმულაციური, შეჯამებული ანაზღაურების მოთხოვნა, რადგან ივარაუდება, რომ უმრავლეს შემთხვევაში-

¹¹³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 23 მაისის გადაწყვეტილება №ას-1031-992-2016.

¹¹⁴ პირგასამტეხლოს აქცესორული უფლების შესახებ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 16 სექტემბრის გადაწყვეტილება №ბს-335-324(23-10). ასევე, Vitkus S., Theoretical and Practical Aspects of Liquidated Damages and Application under the Law of the Republic of Lithuania, Social Transformations in Contemporary Society, 2014 (2), 188, <http://stics.mruni.eu/wp-content/uploads/2014/08/STICS_2014_2_183-192.pdf>.

¹¹⁵ Beatson J., Burrows A., Cartwright J., Anson's Law of Contract, 30th ed., Oxford University Press, 2016, 564; Rowan S., Remedies for Breach of Contract (A Comparative Analysis of the Protection of Performance), Oxford University Press, New York, 2012, 2.

¹¹⁶ პოზიტიური და ნეგატიური სახელშეკრულებო ინტერესების შესახებ იხ. Pearce D., Halson R., Damages for Breach of Contract, Universities of Leeds, Sheffield and York, 2007, 4.

¹¹⁷ შესრულების მიმართ ნდობის ზიანი პოზიტიურ ზიანზე ნაკლებია. განსაკუთრებით უნდა იყოს გარანტირებული ნეგატიური ინტერესის ანაზღაურება, როდესაც შეუძლებელია ან რთულია შეფასდეს, კონკრეტული ეკონომიკური, ფულადი ოდენობით გამოიხატოს შესრულების ღირებულება, მოლოდინი და შესაბამისად, მოსალოდნელი პოზიტიური სახელშეკრულებო ინტერესი მხარისთვის.¹¹⁸ პოზიტიური ინტერესის განუხორციელებლობის პირობებში დარღვეული სახელშეკრულებო ინტერესის კომპენსირება ნეგატიური ზიანი და პირგასამტეხლოს კომპენსირებით შეიძლება შეივსოს.

კონტინენტურ სამართალში მოქმედი დამატებითი შესრულების მეორეული მოთხოვნის უფლების პრიორიტეტულად გამოყენების წესი¹¹⁹ და საერთო სამართალში შესრულების ინტერესის დაცვის გაძლიერების ტენდენცია ერთ მნიშვნელოვან მორალურ სენტიმენტს ემყარება: სხვა მრავალ დოგმატურ უპირატესობასთან ერთად, ის აყალიბებს ნდობას სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობისა და

სახელმწიფოს მიერ სახელშეკრულებო ინტერესის დაცვისა და აღსრულების მიმართ.¹²⁰ დამატებითი შესრულების ეს ფუნქციური მიზანი შესაძლებელია პირგასამტეხლოზეც გავრცელდეს, რომელიც შესრულებას (პირველადი ვალდებულების კონტექსტში) ან შესრულების ინტერესის კომპენსირებას (დარღვევის რეჟიმში) უდგას გარანტად და, საბოლოო ჯამში, აყალიბებს რწმენასა და ნდობას მათი აღსრულებადობის მიმართ. მნიშვნელოვანია, რომ კონტინენტურ სამართალში, რომელიც ხელშეკრულების შესრულებისა და მისი უზენაესობის პრინციპზეა ორიენტირებული,¹²¹ ამ სამართლებრივი სამყაროს ცალკეული სამართლებრივი ინსტიტუტების არსი (ამ შემთხვევაში პირგასამტეხლოსი) სწორედ შესრულების ინტერესის პრიმმაში უნდა იქნეს დანახული. იმ მართლწესრიგში, რომელიც ესწრაფვის გადაარჩინოს ხელშეკრულება ყველა ლეგიტიმური მექანიზმის გონივრული გამოყენებით,¹²² პირგასამტეხლოსაც შესრულების ინტერესის განხორციელების მიზანი აქვს – ან ვალდებულების შესრულების ხელშეწყობით ან დარღვეული ინტერესის კომპენსირებით.

¹¹⁷ გარდა სპეკულაციური რისკის მატარებელი გარიგებებისა, როდესაც შეთანხმება არამომგებიანი აღმოჩნდა და ამდენად ნეგატიურმა ზიანმა შესაძლო პოზიტიურ ინტერესს გადააჭარბა.

¹¹⁸ Zimmermann R., Remedies for Non-performance, The Revised German Law of Obligations Viewed against the Background of the Principles of European Contract Law, Edin. L. Rev. 271, Vol. 6, 2002, 296; Zimmermann R., The New German Law of Obligations, Historical and Comparative Perspectives, Oxford Scholarship Online, 2005, 62; Marboe I. (ed.), Mistelis L. (series ed.), Calculation of Compensation and Damages in International Investment Law, Oxford International Arbitration Series, Oxford University Press, New York, 2009, Rn. 3.198, 108.

¹¹⁹ იხ. ნაშრომი Angel M., Martinez A., Specific Performance as the Preferred Remedy in Comparative Law and CISG, University of Virginia, 2013, 1-737.

¹²⁰ Hachem P., Agreed Sums Payable upon Breach of an Obligation, International Commerce and Arbitration (Book 7), Eleven International Publishing, Schwenzler I. (Series Editor), 2011, 107.

თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი

¹²¹ მოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი, კერძო სამართლის ინსტიტუტი, თბილისი, 2005, 299-304.

¹²² გონივრულ გამოყენებაზე ვსაუბრობთ, რადგან თუ ზიანის ანაზღაურება თანაბრად უზრუნველყოფს სახელშეკრულებო ინტერესის განხორციელებას, მხარეს შეუძლია ზიანის ანაზღაურება მოითხოვოს.